

אזהב את המקום. ויאמר ארמך ה' חזקי רחמית יתך כמה לאמר
ואהבת את ה' אלהיך ומתרגמין ורחם, ד"ל אקראך רחום
וחנן. ד"ל אמלך יתך רחמים על ציותיך. ד"ל אמנכך על ציותיך
(ח' תהלים פ"ח):

שמענו שהעלומים צוהו לשון הם: מפני מה בולין צבטה. עבדים בכלים
טהורים: ואין מוסקין. זמים, בזמים קרוי נסיקה ואין צריך למוסקן בכלים
טהורים כו': הניעני כפול. מן לחם הפנים לחלקו: שחן פסול. פסול
כהונה חלל: אין בודקין. לענין יוחסין לישא אשה: מן המזבח ולמעלה. אם
שימש במזבח כו': שחן פסול. הוא עלמו

אזהב את הצדקות. צאורה צדקה אהלך
בתוך נתיבות משפט החורה אמרה
כאילו שניל אתי מתי בדרך של עושי
צדקות בתוך נתיבות משפט (ילקוט
משלי פ"ח):

צדקה ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.
חלמד שהצדקה קשורה עם המשפט
תחת כסא הכבוד שנאמר צדק ומשפט מכון
כסאך (ספרי ברכה ט"ה):

אני בצדק אמוז פניך. ראה מה כחה
של צדקה שפרטה שאלה נותן לעני
זוכה ומקבל פני הכונה משל למח"ד
למטרותיה אחת שהיא תכנסת להקניל פני
המלך היא עושה עטרה לפי כבודה ועל
ידי העטרה שהיא תכנסת לעטור את המלך
היא רואה פני המלך. מה ראה דוד לפרש
זכות של צדקה בלבד ללמדך שאפילו רשעים
ואין בהם אלא זכות של צדקה בלבד זוכין
ומקבלין פני שכונה שנאמר ונגלה כבוד ה'
וראו כל כשר וגו' הכל רואין צדק ורשע
א"כ מה בין צדק לרשע כדי שידעו הרשעים
לפני מי הם מבעיסין וידעו הצדקים לפני
מי הם יגיעים (מ' תהלים פ"ו):

משום דמי אליהו אמרו גדולה צדקה שמוס
שנכרה העולם עד עכשיו העולם
עומד על הצדקה וכל הנחון צדקה הרבה
כרי זה משונה ומלט א"ע מדינה של גיהנם
שנאמר והסר כעס מלכך והענר רעה
מבשרך ונאמר אשרי משיכיל אל דל ציוס
רעה ימלטו ה' ואין רעה אלא יוס דונה
של גיהנם שנאמר וגם רשע ליוס רעה
ולומר אשרי שומרי משפט עושי צדקה בכל
עת אבותינו הראשונים חפני מה זכו
לעוה"ו ולימות בן דוד ולעוה"ב מפני שנהנו
את עצמן בצדקה אברהם יצחק ויעקב משה
אהרן דוד ושלמה בנו לא נשתחו אלא
בצדקה. אברהם מנין שנאמר כי ידעתי
למען אשר יטה את בניו ואת ביתו אחריו
ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. יצחק
לא נשתכה אלא בצדקה שנאמר וירע יצחק
בארץ הכיף וגו' ואין זריעה אלא צדקה
שנאמר זרעו לכם לצדקה. יעקב שנאמר
קטנתי מכל החסדים ואין קטנתי אלא
מעט ואין משפט אלא צדקה שנאמר טוב
מעט בצדקה. אהרן ומה מנין שנאמר
תורת

קמיה דרבי וחד מינייהו ר' יוחנן חד אמר להו מפני
מה בוצרין במהרה ומוסקין בטומאה וחד אמר להו
מפני מה בוצרין במהרה ואין מוסקין בטומאה אמר
מובטח אני בזה שיורה הוראות בישראל, אמרו לא
היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל. הני
תלתא כהני חד אמר הניעני כפול וחד אמר הניעני
בזית וחד אמר הניעני כזנב הלמאה ברגו אחריו
ומצאו בו שמץ פסול, ויהנן אין בודקין מן המזבח
למעלה לא הימא שמץ פסול אלא איכא שהין פסול
אי בעית אימא שאני התם דאיתו הוא דארע אנפשיה:
(כ"ק לח) א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן אין הקב"ה
מקפח שכר כל בריה אפילו שכר שיחה נאה דאילו
בכירה דקאמרה מואב א"ל הקב"ה למשה אל תצר
את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא
אנגריא עביר בהו. צעירה דקאמרה בן עמי א"ל הקב"ה
למשה יאל הצורם ואל תתגר בם כלל דאפילו אנגריא
לא תעביר בהו: (ל"ה) והעושה סיג לדבריו. (מנילה
כה) הניא רשב"א אומר לעולם יהא אדם והיר בהשובתו
(לעיל פ"א מ"א גפ' חכמים הזהו בדגריכה):

(ל"ה) והעושה סיג לדבריו. (ויפלאמי פסמים ס"ס) חנא רבי חייא יפה שתיקה לחכמים כו' (לעיל
פ"ג מ"ג נ"ג סיג להכמה שתיקה): (ל"ה) והעושה סיג לדבריו. (אדר"ג פ"ה) עשה

סיג לדברך כדרך שעשה הקב"ה סיג לדבריו אדם הראשון עשה סיג לדבריו תורה עשתה
סיג לדבריה משה עשה סיג לדבריו ואף נביאים וכהנים וחכמים עשו סיג לדבריהם כו', איהו
סיג שעשתה תורה לדבריה דרי הוא אומר "ואל אשה בנדת מוסאה לא תקרב יכול יחבנה
וינשקנה וידבר עמה דברים בטלים ת"ל לא תקרב כו' דרי הוא אומר יאיש איש אל כל שאר
בשרו לא תקרבו כו' לדבר המביא לדי עבירה לא תקרב, דרחק מן הביעור והדומה לביעור
כו' (ע"ש באריכות): (ינמוס כ"ה) רכז לשניות מן התורה מנין כו', רב אושעיא אמר מהבא
יפרעו אל תעבר בו שמה מעליו ועבור כו', רב נהנא אמר מהבא א'ושמרתם את משמרתו
עשו משמרת למשמרתו כו' (לעיל פ"א מ"ח): (ס"ס) איסור קדושה שניות מדברי סופרים ואמאי
קרי ליה איסור קדושה כו' אמר רבא קדש עצמך במותר לך: ואיננו מחויב טובה לעצמו.
(לעיל פ"ג מ"ח) אמר ריב"ז אם למדת תורה הרבה אל תחויב טובה לעצמך כי לכך נוצרת:
(מנהגין קנ"ד) שלחו מתם איהו בן העוה"ב ענתן ושפל ברך שייף ועייל שייף ונפיק וגרים
באריתא חדיא ולא מהויק טיבותא לנפשיה: אדרב, אמר ר' אלעזר מאי דכתיב
"וענקים לגגרותיך אם ששים ארבע עצמו כענק זה ערף לצואר ונראה ואינו נראה תלמודו מהקיים
בירו ואם לאו אין תלמודו מהקיים בירו: (פנתי קיד) א"ר חנינא בן אלעזר אר"י כל ת"ח שנמצא רבב
על בנדו חייב מיתה שנאמר יכל משנאי אהבו כות א"ת משנאי אלא כשנאי:

אזהב את המקום. (נדריס ט"ז) חניא לאהבה את ה' אלהיך שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני
חכם אשנה שיקראוני רבי אשנה שאהיה זקן ואשב בישיבה אלא לסוד סאהבה וסוף
הכבוד לבא כו' (לעיל פ"א מ"ג נ"ג סיג להכמה שתיקה): אזהב את המקום. אזהב את הבריות. אזהב
את הצדקות. אזהב את התוכחות. אזהב את המישרים. (מנ"ל פ"ה) במה קונה אדם את
אביו שבשמים ועוה"ב הוי אומר שהוא קונה להקב"ה במעשים טובים ותלמוד תורה והקב"ה
מקנהו העוה"ב והעוה"ב יומות בן דוד, ואלו הן המעשים טובים שהאדם קונה להקב"ה
והעוה"ב מתים סתוק אהבה ואהבה ויראה ושלום וריעות וסתוק האמת והשלום ובהך שפל
ברך ומתוך ענה ומתוך רבוי ישיבה ומעוט סתורה ומתוך שמוש חכמים ומתוך פלפול התלמידים
ומתוך לב שייב ומתוך דרך ארץ ומתוך לאו לאו והן הן כו': (ס"ס ס"ח) סתוק האהבה כיצד אלא
בשם שהקב"ה אזהב את ישראל ואזהב את הת"ח ביהור כו' כך יהא אדם אזהב את ישראל

ויהא אזהב את הת"ח ביותר. אהבת אדם למקום מנין אלא אהבת אדם למקום היא מצוה תמורה מן התורה דהא עול סלכות שמים
כתיב בצד האהבה שנאמר "שמע ישראל ה' אחד ואהבת את ה' אלהיך שאהה תהא
מאהב שם שמים על הבריות שהיא יודע דברי תורה ותהא קורא ושונה בר"ת ותהא משאך ומתנך עם בני אדם באמונה כדי שיהא
הבריות הרואים אותך יאבדו אשרי פלוגי שלמד תורה כמה נעים מעשים שלו כמה יפים דרכיו אוי לו למי שלא למד תורה העבודה
שאנחנו נלמד גם כן הוויה ונלמד לבנינו תורה ונמצא שם שמים מתקדש על ידו ועליו הוא אומר "ויאמר לי עבדי אתה ישראל
אשר בך אהפאר כו': (ס"ס פ"ט) מתוך הרחמים כיצד כשם שהקב"ה יהי שמו הנדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים רחמיו על ישראל
בכל סקומות מושבותם ורחמיו על העניים והאביונים ודלים ורשעים ועל יתומים ובוכים ועל אלמנות בכל מקום כמו כן יהא אדם רחמן
על ישראל ועל כל אלו כו' שנאמר "כי אמרתי עולם חסד יבנה וגו' כמו שאין העולם מתגדל ונבנה אלא בצדקה שנאמר "בצדקה
הכונני וגו': (ס"ס סס"ו) "ובאו עליך כל הברכות האלה והשינוך כי השמע בקול ה' אלהיך אימתי יבאו עליך כל הברכות האלה אם
תישמע בקול ה' אלהיך ותלך בדרכיו שהם דרכי שמים. ומה הם דרכי שמים שהוא רחמן ומרחם אפילו על הרשעים ומקבל אותן בהשובה
שלכה ון ומפרנס את כל הבריות כך ההו רחמנים זה על זה לפרנס זה לזה והאריכו פנים זה לזה בטובה. דבר אחר כה הן דרכי שמים
שהוא חנן ונותן מתנות חנם ליודעין אותו ולשאינן יודעין אותו כך אדם תנו מתנות חנם זה לזה. ד"א כה דרכי שמים שהוא רב
חסד ומטה בלפי חסד כך אדם תהו נושאין פנים זה לזה ותהו משין כלפי טובה לעשות טובות זה לזה יותר מן הרעה:
אזהב את הצדקות אזהב את המישרים. (נ"מ ס"ג) רבה בר רב הנה חברי ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא שקיל לגלימיהו אתו אמרו לרב
אמר

תורה אור ש דברים כ: ה ט"ז: א וירא יח: כ ט"ז: ג כט"ז ד ו יקרא יח: ה משלי ח: ו ט"ז: ז דברים יח: ח כ"ט: ט יעקב ט"ז
י תהלים ט"ז: י יעקב ט"ז: י דברים כ"ט:

צדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

לזדק טובים. לפיכך מצוה הדין: ולתתם לדיקים. כיפי דקדק כוח: זה בית הייבס. ללמד להם לזמנכם להספרכם ואתווקים ואתווקים כתיבי גריסא דקרא: תבעתיה מלכותא. מהמלוכה נקשו אותו: ולקפון מדינא. לכו והקיפו המקום שעולא בר קושב שם: ופיסיס. לעולא: יליף. רגיל: מחגלי ליה. להסגלות

אחריה את התוכחות. שלך חזרים מקלחן מוכיחין אותך ומקלחן משכחין אותך אהוב את מוכיחך ושנא את המשכחך. מפני שהמוכיחך מניחך לחיו העולם הבא והמשכחך מניחך מן העולם (אדר"ג ס"ט):

תורה אור מ משל כ: ג שם: ס שמות ית: ע מינס ו: פ משלי כח: צ שם ו: ק שם ס: ר שם כד: ש שם כח: ת ויקרא יט: ה ששט שגמרי פזקה רניכ כס לא ככסמס פס וככר מק כזכ כס כגמורס כמאור ולא כמקסי רק מה של כוזל שם:

והוכיח אנרכים את אצמלך. אריב"ח תוכחה מביאה לידו אהבה שנאמר הוכח לחכם ויאכנך הוא דעתיה דריב"ח דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ריש לקיש תוכחה מביאה לידו שלום והוכיח אנרכים את אצמלך הוא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום (ב"ר פכ"ד):

בל כיוצא להוכיח ומוכיח את הרבים הרי הוא עושה קורת רוח לקוט שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב עליו לא נאמר אלא עליהם להמוכיח ולהתקבל תוכחה (תנ"א ספ"ג): ומצדיקי רבים ככוכבים. ר' שמעון בן מנסיא אומר אלו זקנים וכה"א ואוהביו כאלה השמש בגבורתו מי גדול כאלהבים או המאחיבים הוא אומר התאחיבים על האוהבים ואומר ואוהביו כאלה השמש בגבורתו ק"ו המאחיבים (ספרי עקב):

כל מי שסיפק בידו למחות ולא מיחה ולהחזיר את ישראל לחוטא ואינו מחזיר כל הדמים הנשפכים בישראל אינם אלא על ידו שנאמר ואתה בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמתה מפי דבר והזכרת אותם וגו' הוא רשע צעוט ימות ודמו מידך אדרוש לפי שכל ישראל ערבים זה לזה ואתה בן דומין לספינה שנקרע בה בית אחד אין אומרים נקרע בה בית אחד אלא כל הספינה נקרעת כך הם ישראל שנהמה כלל עכן בן זרח מעל נחרס ועל כל עדת ישראל היה קצף וגו' ושמה תאמר אותן שבעים אלף שנהרנו בגבעת בנימין מפני מה נהרנו לפי שהיו להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויכושע ופנחס בן אלעזר עמיהם היה להם לילך ולקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכובותיהם ויחזרו בכל עירות ישראל יום אחד ללכיש יום אחד לבית אל יום אחד להכרז יום אחד לירושלים וכן לכל מקומות ישראל וילמדו את ישראל דרך ארץ בשנה ובשתיים ובשלוש עד שיתקשו ישראל בארצם כדי שיתגדלו ויתקדש שמו של הקב"ה בעולמות כולם שברא מסוף העולם ועד סופו והם לא עשו כן אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד מהם נכנס לכרמו ולזיתו ולשדהו ואומרים שלום עליך נפשי כדי שלא להרבות עליהן את העורר וכושעו בני בנימין דברים מכוערין ודברים שאינם ראויין באותה שעה ביקש הקב"ה להחריב את כל העולם אחר הקב"ה לא נחתי לאלו את א"י אלא כדי שיקראו וישע ויעסקו בתורה כל ענין בזמנו וילמדו ד"א כו' עש"ב (תנ"א"ר סי"א):

ר' אחא בש"ר תנחומא בר חייה למד ולמד ושמר ועשה וזהו סיפק בידו למחות ולא מיחה להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל אחר אשר לא יקום וגו'. ר' ירמיה בש"ר חייה בר אבא אמר לא למד ולא לימד ולא היחה ספיקה בידו להחזיק והחזיק ה"ז בכלל ברוך (ויק"ר פכ"ב): אהם נכרים היום כולכם וגו'. כולכם ערבים זה בזה ואפילו נדיק אחד בניכם כולכם עומדין בזכותו ולא אתם בלבד אלא כל העולם שנאמר ונדיק יסוד עולם כשאלה חוטא כל הדור לוקה וכן אתה ועל כעכן ומדה טובה מרובה עאל"ו (תנחומא ר"ס נכבים):

יה פורה ישראל. ישראל משולים כסה מה דרכו של שם לוקה באלה מאנריו וכולם מרגישים אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים. חני רשבי משל לב' בני אדם שהיו נתונים בספינה נטל אחד מהם מקדח והתחיל קודח תחתיו א"ל חבירו למה אתה עושה כך א"ל מה איכפת לך לא תחתי חני קודח א"ל מפני שאתה מציץ עלינו את הספינה, אף איוב אמר כן ואף אמנם שנית חתי חלין משונתי א"ל חבירו כי יוסיף על חטאתו ששע בנינו ישטוק. אחי משפק את עונותי (ויק"ר):

אל גינת אנו וירדתי, למה כאנו. אלא כל הפירות יכול אדם לטול מהם מחוץ השק ואין חביריכם מרגישים בן חמרים בן תופים בן תאנים אבל ה'גנו כיון שאתה עתן ידך וטול מהם מעט טולם מתרעמים ומרגישים. כך הם ישראל איש אחד חוטא וכולם מרגישים שנאמר כתיב אחד יחטא ועל כל העדה תקטף (פסיקתא דיהודה וישראל):

זה שאמר הכתוב אומר לרשע נדיק אתה יקטבו עמיהם וכתוב אחד אומר ולמוכיחים ינעם אלא כל מי שידוע שחברו רשע ומלא עונות ואומר לו נדיק אתה ראוי שיבוא עליו כל הקללות שנחורה יקטבו לשון קללה כדכתיב מה אקוב וגו' אבל מי שהוא מוכיח חברו שיחזור בו טעל ברכות שנאמר ולמוכיחים ינעם ואותו המתווכח אם קבל עליו וחזר בו אף הוא מקבל ברכות שנאמר ועליהם תבא ברכת טוב (תנחומא דברים): ויקהל משה. רבותיט בעלי אנדס אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראש ויקבל אלה זו כלבה פמר הקב"ה עשה לך קללות גדולות

פניו: שאין הנון. סי' צה"ג דליכא חיבורא דלחרייתא דלי חיבה חיבורא פשיטא הוכח מוכיח כתיב: קיסם. כלומר עון קטן שבידך זה יכול לומר לו מול הטה עון גדול שבידך הלכך אין יכולין להוכיח שכולן חוטאים: שידע להוכיח. דרך כבוד שלא יהו פניו משחית: תוכחה לשמה. לשם שמים: ועוה שלא לשמה. שעושה פלמו פרו שאינו רוצה להוכיחו ואוחה עמה שלא לשם שמים היא אלא שלא ישאט: א"ל. ר' חייה לפמאל היו מר דקא מלמד לי רב הונא שמחה וחובב אופי: נהר דנפק. ר' חייה: א"ל רב הונא לפמאל הכי עביד והכי עביד. על מעשו שאינם מהוננים הייתי מלמדו, והיית ענוס שלא לשמה שלא רצה לקסרנו כפניו ונראה ששם עמה והיא לא היה מניח משום עמה אלא שלא רצה להלכין פמו וזו היא תוכחה לשמה שהוכיחו שלא כפני שמאל שלא להלכין פניו: עד היכן תוכחה. עד כמה אדם חייב להוכיח לחברו: עד הכאה. שיכח המתוכח להמכות: עד קללה. שיקלל את המוכיח: עד חיפה. שינער בו על שפוכו: סלמי התם דאגב חבינותא וכו'. ולמ"ד נמי עד קללה חיבה למרוי הכי: היטה יולתם. נשכה: כל כי חלי זונא. ארבעתן יחד: חלוסי ר' יוסף. ים שמהלפין ר"י ומעילי רבי יונתן: מחסם. מעם על ענינות שבידו: ככל העולם. חבל ישראל כגון כמלך ומשיח שאפשר לו למחות שיהאן מפניו ומקימין דבריו: זקנים. סנהדרין: מן מדבר זה. שנאמר במקרא זה שהיה דבור לסובה ומפני עוה תוכחה חזר בו: החנשים הנאמרים והנאמרים. אלו לדיקים: היית דכתיב. מעיקרא ועל כל חיש אשר עליו כמו חל גשו. ולכסוף וממקדשי סמט: ממקודשי

(כ"א ל) א"ל ההוא מרבנן לרבא ואימא הוכח חדא זיכנא הוכיח תרי זימני א"ל הוכח אפילו מאה פעמים משמע תוכיח אין לי אלא הרב לתלמידיו תלמיד לרב כגון ה"ל הוכח תוכיח מכל מקום: (ברכות לא) "ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין מכאן לרואה דבר שאינו הגון בחברו שחייב להוכיחו: (עירובין פז) הניא א"ר מרפון תבה אני אם יש ברור הוה מי שמקבל תוכחה (מי שיוכל להוכיח גי' הע"י) אם אומר לו מול קיסם מבין שיניך אימר לו מול קורה מבין עיניך. אמר ר' אלעזר בן עזריה תכיהני אם יש ברור הוה שידע להוכיח. בעא מיניה רב יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי תוכחה לשמה וענה שלא לשמה הי מינייהו עריפא א"ל מי לא סודית דענוה לשכה עריפא דאמר מר ענוה גדולה סכולן שלא לשכה נמי עריפא דאמר ר' יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שכתוך שרא לשמן בא לעמן. היכי דמי תוכחה לשכה וענוה שלא לשכה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוה יהבו קסיה דשכואל א"ל ר' חייה בר רב חזי מר דקא מצער לי רב הונא קבל עליה דהו לא מצער ליה בחר דנפק א"ל הכי הוכי קא עביד א"ל אמאי לא אמרת ליה באפיה א"ל הם לי דליכספיה זרעיה דרב על ידאי. עד היכן תוכחה רב אמר עד הבאה ושכואל אמר עד קללה ר' יוחנן אמר עד גיפה, א"ר נחמן בר יצחק שלשיתן סקרא אחד דרשו שנאמר יוחר אף צאל בדינותן ויאמר לו בן נעות המרדוה ובהיב ושל שאול את החנית עליו להכותו, כאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו, מ"ד עד קללה דכתיב לבשתך ולבושת ערות אסך. ומ"ד עד גיפה דכתיב ויחר. ולמ"ד עד גיפה והכתיב הכאה וקללה שאני החם דאגב חביבותא יתירחא דהוה ליהונתן ברוד כסר נפשיה טמי: (שבת מ) פרהו של ר' אלעזר בן עזריה היחה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים, תנא לא שלו היחה אלא של שביניהו היחה ומחוך שלא סיחה בה נקראת על שמו. רב ור' חנינא ר' יוחנן ורב חביבא מהני בכליה סדר פועד כל כי האי ונא חלוסי ר' יוחנן ומעילי ר' יונתן בל שאפשר לסחות באנשי ביתו ולא סיחה נחפס על אנשי ביתו באנשי עירו נחפס על אנשי עירו בכל העולם נחפס על כל העולם כולו. אמר רב פפא והני דבי ריש גלותא נחפסיה על כולי עלמא. א"ר חנינא מאי דכתיב יה' במשפט יבא עם זקני עכו ושרוי אם שרים חטאו זקנים מה חטאו אלא אימא על זקנים שלא סיחו בשמים: א"ל ר' זירא לר' סימן לוכהינהו מר להנהו דבי ריש גלותא א"ל לא מקבלי מינאי א"ל אע"ג דלא מקבלי לוכהינהו מר דא"ר אהא בר חנינא מעולם לא יצאה מדה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה תוך מדבר זה דכתיב 'ויאמר ה' אליו עבד בחוך העיר וגו' והחיות היו על מצות האנשים הנאמרים והנאמרים על כל התעבות הנעשות ור' א"ל הקב"ה לגבריאל לך חדש על מצותן של צדיקים תיו של דיו שלא ישלשו בהם מלאכי חבלה ועל מצותם של רשעים היו של דם כדי שישלשו בהם מלאכי חבלה. אמרה מרת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשהנו אלו מאלו א"ל הללו צדיקים גמורים והללו רשעים גמורים, אמרה לפני רבש"ע היה בידם לכחות ולא סיחו, א"ל גלוי וידוע לפני שאם סיחו בהם לא יקבלו טרם א"ל רבש"ע אם לפניך גלוי להם מי גלוי והיני דכתיב 'זקן בחור ובתולה סף וגשים תדרגו למשוחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל הגשו ומסקרשי תחלו, וכתיב ויחלו באנשים הוקנים אשר

ר' אחא בש"ר תנחומא בר חייה למד ולמד ושמר ועשה וזהו סיפק בידו למחות ולא מיחה להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל אחר אשר לא יקום וגו'. ר' ירמיה בש"ר חייה בר אבא אמר לא למד ולא לימד ולא היחה ספיקה בידו להחזיק והחזיק ה"ז בכלל ברוך (ויק"ר פכ"ב): אהם נכרים היום כולכם וגו'. כולכם ערבים זה בזה ואפילו נדיק אחד בניכם כולכם עומדין בזכותו ולא אתם בלבד אלא כל העולם שנאמר ונדיק יסוד עולם כשאלה חוטא כל הדור לוקה וכן אתה ועל כעכן ומדה טובה מרובה עאל"ו (תנחומא ר"ס נכבים):

יה פורה ישראל. ישראל משולים כסה מה דרכו של שם לוקה באלה מאנריו וכולם מרגישים אף ישראל אחד חוטא וכולם נענשים. חני רשבי משל לב' בני אדם שהיו נתונים בספינה נטל אחד מהם מקדח והתחיל קודח תחתיו א"ל חבירו למה אתה עושה כך א"ל מה איכפת לך לא תחתי חני קודח א"ל מפני שאתה מציץ עלינו את הספינה, אף איוב אמר כן ואף אמנם שנית חתי חלין משונתי א"ל חבירו כי יוסיף על חטאתו ששע בנינו ישטוק. אחי משפק את עונותי (ויק"ר):

אל גינת אנו וירדתי, למה כאנו. אלא כל הפירות יכול אדם לטול מהם מחוץ השק ואין חביריכם מרגישים בן חמרים בן תופים בן תאנים אבל ה'גנו כיון שאתה עתן ידך וטול מהם מעט טולם מתרעמים ומרגישים. כך הם ישראל איש אחד חוטא וכולם מרגישים שנאמר כתיב אחד יחטא ועל כל העדה תקטף (פסיקתא דיהודה וישראל):

זה שאמר הכתוב אומר לרשע נדיק אתה יקטבו עמיהם וכתוב אחד אומר ולמוכיחים ינעם אלא כל מי שידוע שחברו רשע ומלא עונות ואומר לו נדיק אתה ראוי שיבוא עליו כל הקללות שנחורה יקטבו לשון קללה כדכתיב מה אקוב וגו' אבל מי שהוא מוכיח חברו שיחזור בו טעל ברכות שנאמר ולמוכיחים ינעם ואותו המתווכח אם קבל עליו וחזר בו אף הוא מקבל ברכות שנאמר ועליהם תבא ברכת טוב (תנחומא דברים): ויקהל משה. רבותיט בעלי אנדס אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בראש ויקבל אלה זו כלבה פמר הקב"ה עשה לך קללות גדולות

רורה אור מ מואל א א : ב ב ב : ג ג ג : ד ד ד : ה ה ה

ממקדשי. שהודים לקטרוג מדה סדק ומזר טו מן כפוז: איש נלמו. איש
בביל לחיו: מ'ח גריסות כו'. כמין שהיו במדבר שכל אחד נעשה ערב על
כל לחיו: ערכה וערכה דערכה. אם נעשה כל אחד ערב על ערכו של חברו
או לא כו' ע"ש: ככללם. אם לבטח השוג כמו פסטיכון וככללם: ממון

מסון. לשון מחסן ארבע מאות פני פעמים
רי הוי ס'. כלומר הכס נרבה לו. לשון אחד
ממון מהון לשון הממנה אם הממנה היישי
ממסר ס' וזו: אונס שינה עושין דין. דשינה
ז הוא אונס שאין אדם יכול להעמיד עצמו
שלא לישן משכחה לו שינה לפיניו: שלא על
אונס שינה. דבר ששעשה במחסון: לומר דבר
השעשע. דכחיב הוכח מוכיח שמתה להוכיח
מי שמקבל ממנו: קרית לחכך. להוכיחו ולא
עק: רמי גודל. כוסל הכל עליו כלומר
הימחו ויפול ברשעו, דחיה כידם: אגריסם
סאלך. מלך ישראל היס מורעו של הורדוס
והוא שנחבר הכיח בימיו: זלגו עיניו דמשה.
לפי שהמקרה הזה ספלו מן המלכות: אחיש
חסה. שאמו מישראל: אגרוסה. כחה של
חטפה אפי' דלמו מישראל חן רחוי למלכות
דענד הוא ויילל מילתא: מחשבוו סדיק.
שהחישו סדיין את בעלי דיין: ונתקלקלו
המעשים. שהגדולים ראו עובדי עבירה ולא
פירו כידם מפי חטפה: ואין לך אדם שיכול
לומר לחברו מעשי גדולים ממעשך. שמעך
שלא מיהו ביד עובדי עבירה למדו סודות את
מעשיהם ונמלאו כולן עובדין: לא יושבו כי
אפרס. כשינאו עליהם יסורים לא סועילס
שיעה: סוללים אחרי נלעס. להנלעס:
האומרים לרע פוב. שמעמחן את הרשעים:
רבו הוי הוי. דכחיב הוי הוי כסהיא פרשתא
סוכא: ויאמר ירמיה לחנניה הנביא. שאמר
כטלח שקר על גלות יכיה וכלי המקדש שגלו
עמו בעוד שנתיס ימים אי משיגס אל המקס
הזה: אמן קן יעסה ה'. חנוסה היא ז'
שהיה לו לומר כהיה שקר חסה ינל: ויהי
הוא בשער צימחן. לאחר כמה שנים היה
ירמיה ינל מירמיה לכה ארן צימח לחלוק
נחלה שנטלה לו וחטשו ירמיה ואמר לו אל
הכשדים חסה נוסל: גמולה. גדולה כמו
וינמל: אומרים מקצת שנתו וכו'. כלומר
דיק ארן הוא אעפי' שמענה אדם הם חברו
הלצה שלא כפרו אן מרבה בשנתו כפרו
שנלחה כמחנף. כפרו כחיב דיק שלא כפרו
איש לדיק חמים: ולכילי. לשון כלחה נעשי
שמחלוה יין חמיד: ופליגא. הא דרש לקס
דחמר להחריפו לעשו מחיון יעקב לומר לו
רחמי סדך כדלוח פני חללים סליגא אדרי'
לוי דחמר לא להחריפו מחיון חלל לחיים עליו
ולחדישי

אשר לפני הבית. תנא רב יוסף אל תקרי ממקדשי
אלא ממקדשי אלו בני אדם שקייכו את התורה סאלף ער
תי' וסיד והנה ששה אנשים תנו: (סנהדרין כח) 'וכשלו
איש בארצו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה
לזה והוא שהיה בידם למתות ולא פיהו: (סוטה לו) אין
לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נכרתו עליה ס"ח
וערבא דערבא איכא בינייהו: (שנה קס) א"ר עמרם
בריה דרבי שמעון בר אבא א"ר שמעון בר אבא א"ר
חנינא לא תרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה
את זה שנאמר 'היו שדיה כאילים לא מצאו סרעה מה
איל זה ראשו של זה בצד ונבו של זה אף ישראל
שבאותו הדור כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את
זה: (גרוס כ) א"ל רב פפא לאבי מאי שנא קמאי
דמרתחיש להו ניסא ומאי שנא אן דלא מהרחיש לן
ניסא אי משום תנאי בשני ררב יהודה כולי חנוי בנויקן

גדולת רוח לפניהם גרבים כלכות שנת כדו שלמדו ממך דרוח כנאים
לכקיל קהלות ככל שנת ושנת ולכטס נכחי מדרשות ללמד ולכודת לישראל
דברי תורה חיסור ויחיר כדו שיהא שתי הגדול מחקלם בין בני ומכאן אמרו
מסע עקן לכס לישראל שיהיו דורשין בענינו של יום הלכות הפסח כפסח
הלכות עזרת בעזרת הלכות החג כחג אמר
מסע לישראל אם חתם עושים כסדר כזה
הקנ"ס מעלה עליוס כחילו כמלכתס אופי
בעולמי שנאמר וחתם עדי גלס ה' ולמי
אל וכן דוד כוף אומר כשרתי לך נקבל
רב (מי אכביר כונח בילקוט):
א"ר ישמעאל כחותה טעב כששומעין אגדס
מפי חכס ואל"כ עוקן חמר יט"ד
מנרך. כחותה טעה הקנ"ס שחח ואלמר
למלכחי כשרת כלו ורלו עס זו שיערתי לו
כמה סס משמחן אותי. כחותה טעה
מלניסוס הקנ"ס סוד וסוד לכך נאמר נרצ
עס כדרת מלך ונלפס לאוס מחתת רון
אס הפסיקו עלמס מד"ת אף חני אפסוק
מסס רליות על קורה (מ' משלי ס"ד):
ואינו

הזה ואנן קא סתנינן שתא סרדי ובי הנה ספיר ר' יהודה בעוקצין האשה שכובשת ירק בקיריה
ואמרי לה ויהים שכבשן בשרפיהן טהורין אמר הויח דרב ושמואל קא חזינן הכא ואנן קא
סתנינן בעוקצין הליתר מהיבתא ואילו רב יהודה כי שלף חר ססאנא אתי מיטרא ואנן קא
מצערין נפשין ומצתה קא מצוחין ולית דמשנת בן. א"ל קמאי הו קא ססרי נפשיהו אקרשות
השם אנן לא קא ססרינן נפשין אקרשות השם כי הא דרב ארז בר אבהו חזינן לההיא כותית
דהיית לבישת כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל היא קם קרעה מינה אינלאי סילתא רכותית
היא שייטה בארבע מאה וחי אמר לה מה שמך אמרה לו סתן אמר לה סתן ארבע
מאה וחי עויה: (סמיד כח) חנן התס איש דר הבית היה סחור על כל משמר ומשמר ואבוקת
דולקות לפניו וכל משמר שאינו עומד ואומר לו אישי דר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובשו
במקלו ורשות היה לו לשרוף כסותו. א"ר חייא בר חנא כי ספיר ר' יוחנן בהא סתנינא אמר
הכי אשריהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין שלא על אונס שינה עאב"ו: (מסכת
ד"ל ס"ב) הרנין בצדק והמוכיתין באמת ועושי מדה וברי לבב עליהם הכתוב אומר 'אך טוב
לישראל אלהים לברי לבב. הסגדין בעדק והשבין בעדק והמקבלין את השבים ומלמדין אותן
שלא ישובו לסרחונן עליו הכתוב אומר 'אז יבקע כשחר אורך: (סנהדרין קא) אמר רב מפני מה
זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים כו':
(סנהדרין כ) א"ר יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למתות בשאל ולא מתה
כו': (כמוטס קה) אמר אביי האי צורבא סרבנן דסרחמין ליה בני סאתיה לא משום דמעלי טפי אלא
משום דלא מוכח להו במילי דשביא: (יגמות סה) אמר ר' אלעאי משום ר' א בר' שם שמצוה
על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לאמר דבר שלא נשמע. ר' אבא אמר חובה
שנאמר 'אל תוכח לך פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך: (נ"ק נב) א"ל רבא לרבה בר סרי סנא
הא סילתא דאמרי אינשי קריה לחברך ולא ענך רמי גודא רבה שדי ביה, א"ל דכתיב 'ען
סודתך ולא סודת כמוסמתך לא סטהרי עור: גר"ס' (סוטה מה) כשהגיע אגריפס המלך אצל
לא הוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחך הוא ולנו עיניו דמעוה, אמרו לו לא תתירא
אגריפס המלך אחינו אתה אחינו אתה, תנא משום ר' נתן באוחה שעה נתחייבו שונאיהם של
ישראל כליה מפני שהנפו לאגריפס המלך. א"ר שמעון בן הלפתא מיום שנברא אגרופה של
תנופה נתעוהו הדינן ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לוטר לחברו מעשי גדולים ממעשך.
א"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר 'חנפתי לב ישימו אף ולא עור אלא
שאין חפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם. וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו
עוברין שבמעו אמן מקללן אוחו שנאמר 'אומר לרשע צדק אתה יקבוחו עמים זעמוחו לאומים
ואין קוב אלא קללה שנאמר 'מה אקוב לא קבה אל. ואין לאומים אלא עוברין שנאמר 'ולאום
מלאום יאמץ. ואר"א כל אדם שיש בו חנופה נפל כניהנם שנאמר 'היו האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים השך לאור ואור לחשך שמים
כר למרוק ומתוק למר, מה כתיב אחריו לכן כאכול קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיו ופרחם כאבק יעלה: (שם
מ) ס'רבו *אחרי בצעם לבם הולך רבו האומרים לרע טוב ולטוב רע, משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע רבו היו בעולם.
ואר"א כל המתניף לרשע סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בנו ואם אינו נופל ביד בנו שנאמר 'ויאמר ירמיה
הנביא אל הנביא הנביא וט' אמן כן יעשה ה' יקים ה' את דברך וט' וכתוב קויתפוש יראיה בירמיה ויביאוה אל השרים. ואר"א כל עדה שיש בה
בן שלמיה בן חנניה ויהפוש את ירמיהו הנביא וט' וכתוב קויתפוש יראיה בירמיה ויביאוה אל השרים. ואר"א כל עדה שיש בה
חנופה לסוף גולה כתיב הכא 'כי עדת חנף גלמוד שכן בכרכי הים קורין לגדה גלמודא מאי גלמודא גמולה דא כבעלה. וא"ר אלעזר
כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד וכתוב הכא 'ואמרת בלבבך מי ילד את אלה ואני שכולה ולמודה
גולה וסודה ואיה מי גדל הן אני נשארתי לברי אלה איפה הם. וא"ר חכדא א"ר ירמיה בר אבא ארבעה כחות אין מקבלן פני
שכינה, כת חנפים דכתיב 'כי לא לפניו חנף יבא כו' (לעיל ס"א מ"ח): (סנהדרין יח) א"ר ירמיה בן אלעזר אומרים מקצת שבתו של אדם
בפניו וכולו שלא בפניו מקצת שבתו בפניו דכתיב 'כי אותך ראיתי צדיק לפני ברור היה וכולו שלא בפניו דכתיב 'איש צדיק חמים
היה בדורותיו: (סוטה סס) דרש רב יהודה בר מערבא ואי תיכא ר' שמעון בן סוי סותר להחניף לרשעים בעוה"ז שנאמר 'לא יקרא עוד לגבל
נדיב ולכילי לא יאמר שוע מבלל דבעוה"ז שרי. ר"ש בן לוי אמר מהכא 'כראות פני אלהים ותרצני. ופליגא דרבי לוי דא"ר לוי משל
דיעקב ועשו למה"ד לאדם שזימן את חברו לסעודה וידוע בו שסבקש להורגו א"ל טעם תבשיל זה שאני פועם כתבשיל שטעמתי בבית
המלך

תורה. אור ו יצא כו : ז סוליס מנ : ח ינמיה נס : ט מפלי ס : י יתקאל כד : כ דמיס ח : ל אינן לו : מ מפלי כד : נ כמדנר ס : * יתקאל נג : ס כנלמיס ס :
עישעיס ס : פ ירמיה כס : צ כס לו : ק טס : ר אינן עו : ש יעעיס מע : ת אינן יג : א כנלמיס ז : ב טס : ג ינמיה נג : ד כנלמיס נג :

ואינו מגיש לנו בתלמודו. שמו האזינו ואל תגזרו וכו'. אמר הקב"ה שמו לר"ת ואל תדברו גבוהות כי ה' דבר ויבין דיבר קוונת ה' כל גבה לב (דברים רבה פ"ד):

ואינו שמו כהוראה. ויקרב משה את משפטן ר"ל אמר יודע כי משה רבינו את כהן כזה אלא צאו לפני שרי עשרות תחלה אמרו דין של נחלות הוא ואין זה שלנו אלא של גדולים ממנו צאו אלל שרי חמשים ראו שכדו אוחן שרי עשרות אמרו שרי חמשים אף אנו יש לנו גדולים ממנו וכן לשרי מאות וכן לשרי אלפים וכן לנשיאים. השינו להם כולם צענין כזה שלא רצו לפתוח בה צעני מי שגדול מהם הלכו לפני אלעזר א"ל הרי משה רבינו צאו אלו ואלו לפני משה ראה משה שכל אחד ואחד כבד את מי שגדול ממנו אמר אם אומר להם את הדין הטוב את הגדולה אמר להם אף אני יש גדול ממני לפיכך ויקרב משה את משפטן לפני ה' (דב"ר פכ"א):

בין שנחמה אדם שופט צריך להכיל היאך דקדק את הדין בענין שלא יחטא ויחטא את העולם שכיון שהוא מקלק את הדין הרי הוא חוטא ומחטיא את העולם אבל אם הוא מוציא את הדין לאמתו נחלא עינה צדק ומשפט ומישרים מה מישרים הללו אדם מהלך בהן ואינו נכשל כן אם הוציא את הדין לאמתו אינו נכשל ליום הדין ומלכ"ס מלמדן עליו זכות (מ' משלו פ"ח):

כל מי שיוצא דין שני דברים נוקקים לו כסיף מלמעלה וגיבס מלמטה אם זכה והוציא את הדין לאמתו ניצל משניהם ואם לאו נחמר צדיקים שנחמר לנצור ארמות משפט והך חס"דיו ישמור (ט"ז פ"ב): גמילה ד"ת כמים שנחמר היו כל נמה לכו למים מה מים כשאין אדם יודע לשוט בהן סוף שהוא מתבלע כך ד"ת אם אין אדם יודע לשוט בהם ולהורות בהן סוף שהוא מתבלע ושה"ר כפ' כי טובים: ומבריעו לכף זכות. אין ישראל נחלאן לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד ולא מתוך הטלעול ולא מתוך הטרופ ולא מתוך הדוחק ולא מתוך שאין להם מנוחה אלא מתוך עשרה בני אדם שהם יושבין זה אל זה ויהי כל אחד מהם קורא ושונה עם חברו וקולם נשמע ט' (תנח"ו פ"ד): ומעמידו

המלך א"ל ידע ליה מלכא להאי מסתפינא לכקטליה: (ברכות ז) אמר רבי יוחנן משום דרשב"י מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר יעוובי חורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בהם. הניא נמי הכי רבי דוסהאי בר מתן אמר מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז שנאמר עוובי תורה יהללו רשע. ואם לחשך אדם לומר והכתיב לדרוד אל תתחר במריעים וכו' מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במריעים להיות כמריעים ואל תקנא בעושי עולה להיות בעושי עולה ואמר י"א יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. איני והא"ר יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו שנאמר יחיילו דרכיו בכל עת ולא עוד אלא שזוכה בדין שנאמר ט"רום. משפטך מנגדו ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר כל צורדיו יפית בהם לא קשיא הא במילי דיריה הא במילי דשמיא, ואי בעית אימא הא והא במילי דשמיא ולא קשיא הא ברשע שהשעה משחקת לו הא ברשע שאין השעה משחקת לו, ואבע"א הא והא ברשע שהשעה משחקת לו ולא קשיא הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור, דאמר רב מאי דכתיב למה תביט בוגדים החריש כבלע רשע צדיק סמו וכו' רשע בולע צדיק והכתיב ה' לא יעוובנו בידו וכתיב לא יאונה לצדיק כל און אלא צדיק סמו בולע צדיק גמור אינו בולע, ואבע"א שעה משחקת לו שאני:

ומתרחק מן הבור. (עין לעיל פ"א מ"ג ונפ"ד מ"א, ולעיל מ"ד נפ"ו ואל תחמוד כבוד): ולא פנים לבו בתלמודו. (עירובין נה) רבא אמר לא בשמים היא לא תמצא במי שכנביה דעתו עליה בשמים. ולא מעבר לים היא לא תמצא במי שמהיב דעתו עליה כים. ר' יוחנן אמר לא בשמים היא לא תמצא בגבי הרוח: (קדושין מט) אמר ר' ס' מן לגכות הרוח עניות. מאי עניות עניות דתורה: (פסחים טו) א"ר יהודה אמר רב כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת בו מהלל דאמר ר' התחיל סקנשין בדברים וקאמר להו הלכה וו שמעתי ושכחתי בו' (לעיל פ"ה מ"ט כ"ג וכו' נטוה): (ירושלמי יבמות פ"ג) בני סימניא אחון לגבי רבי אמרין ליה בעא תהן לן חר בר נש דרריש דין וחון כופר מתניין ועבר לן כל צורכנו, ויהיב לן לוי בר סיסי, עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אהון שאלן ליה הגירסות במה היא תולצת ולא אניבין רקה דם ולא אניבון, אמרין דלכא דלית הוא מרי אולפן נשאל ליה שאלין דאגרה אתון ושאלין ליה מהו הדין דכתיב י' אבל אניד לך את הרשום בכתב אם את רשום ואם רשום למה אמת ולא אניבון, אהון לגבי רבי א"ל הדין פייסינא דפייסנתך א"ל חייבך בר נש דכוותי יהבית לכו, שלא אייתיה ונאל ליה א"ל דקה דם פהו א"ל אם יש בו צחצוחות של רוק בשר הגירסות במה היא תולצת א"ל בשניה. א"ל מהו הדין דכתיב אבל אניד לך את הרשום בכתב אמת א"ל עד שלא נתחתם גור דין רשום משנתחתם גור דין אמת, א"ל ולכה לא אנבתיון עליה ושפת רוחי עלי. וקרא עליו אמר נבלה בהתנשא ואם זכות יד לפה מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנשאת עצמך בהן: (גדלים פ"ה) מפני מה אין סציון ת"ח יוצאין סבניה ת"ח אמר רב יוסף שלא יאמרו תורה יהושה דאם רב שישא בריה דרב אדרי אמר כדו שלא יתגדו על הצבור. מר זוטרא אמר מפני שהן מתגברין (כתנודין) על הצבור. רב אימי אמר משום דקרי לאינשי חמרי. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה בו': (מענין ז) ת"ר לעולם יהא אדם רך בקנה ואל יהא קשה כארו מעשה שבא ר"א בר"ש כמנהל נדור מבית רבי בו' והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה בו' (לעיל פ"ד מ"ג): (סוכה יז) משרבו מרשבי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה רחרת על לומדיה: ואינו שמה בהוראה. ר' ישמעאל אומר הגב לבו בהוראה שומה רשע וגם רוח בו' (לעיל פ"ד מ"ג): (מ' סהלים פ"ה) בני אם ערבת לרעך וגו' בח"ח הכתוב מדבר בשעה שהוקן נחמנה אומר לו הקב"ה עד שלא נתמנית לא היית ערב על הצבור עכשיו שנחמנית נעשית ערב שנאמר אם ערבת לרעך זה הקב"ה שנאמר יזה רודי זה רעי. ומה אתה עושה שלא תאמר על הטהור שמא ועל הטמא פהור ועל האסור מותר ועל המותר אסור ותתחייב באמרי פיך כה תעשה עסוק בתורה שנאמר עשה זאת אפוא בני והנצל ואין זאת אלא תורה שנאמר קוואת התורה לך התרפס ורהב רעך עשה לך רב ומדייש עליך כעפר והמליכהו עליך שנאמר ורהב ואין רהב אלא מלכות שנאמר יאוכר רהב ובבל ואם עשית כן הנצל בצבי מיד: גו"א בעול עם חברו. (כ"ק זב) א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי אי דלית חורא דלינא ואי לא לא דלינא א"ל דכתיב י' ואמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך: (סוכה ט) אמר רב בשביל ארבעה דברים נכסי בע"ב יורדין לטמיון על שפורין על סצוארן ונותנין על חבריהן בו' (לעיל פ"ה מ"ט): (ל"ה) גושא בעול עם חברו. (פנח ס"ג) א"ר יהודה א"ר אלעזר שני ת"ח הטהורין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח להם בו' (לעיל פ"ה מ"ו): ומבריעו לכף זכות. (כ"מ פד) א"ר יהודה אמר רב כל המלמד את בן חברו תורה זונה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר יהא תשיב ואשיבך לפני

והאזינו שהיה רגיל לראות המלאכים: מי שלבו נוקפו. הירח מעבדות סביו: אומר כן. מפרש אל תחזק במדעים אל תקופס והוא חינו כן אלא אל תהדר להתחזות במעשיהם לומר תעשה כן גם אני: ואומר אל יקנא לבך בחסאים וגו'. ואי חשער לומר אל תקופס עם רשעים כי אם ביראת ה' אלא ע"כ אל יקנא לבך לעשות כמותם: יהלו. יליחו והגידו על כן לא יהיל סובו: מרום משפטך מנגדו. מסולקים דיין כרחוק הימנו: יפית בהם. צניעותו הוא דוחה לוחם קקס: צמי שמנציה דעתו עליה. היינו שדעתו גבוהה והין צריך לקבל מרכ ולא תחלא צמי שמרתיב דעתו כו' גם אם הוא מקבל מרכ לא ירחיב דעתו לסמוך על זה דדי לו בקבלתו אלא דצריך להזכר חמריה שלא תשחכה ממנו (רש"ה): עניות דחורה. דאניה עמה על גבי הרה דמחוק גסותין אין משמטין כל צרכן ואין מהזיין על שמועטן: סימוניא. גם מקום: ולא הגיבון. לא השיב להם דבר: אמרין. שמה חיו בעל הלכות נשאל ליה דברי אגדה: אמא למה רשום. דאמת משמע כתב מפורש ומוכן לכל והושם משמע סימנא בעלמא: הדין פייסינא. וכי על אדם כזה נקטו ממך: רשום. שאפשר להתגמל ע"י הפלה: וספת רוחי. גבה רוחי ושכחתי: ללא תבניהם פ"ח. שעל הרוב אינם בני תורה: ירובה היא להם. ולא ילמדו תורה פלחר שיהיו סומכין שירובה היא להם: כדי שלא יסגדו. שאל ליה היתה חורה פוסקת מהם יניכו דעתם: דקרי לאינשי חמרי. שאין נוהגין בהם כבוד ומבזים לוחם מפני תורה שבהם: שאין מברכין ט'. ההלח עבקים ככל יוס דהיינו לעסוק בד"ס והעבר נא וחסר בהר: מושכי הרוק. מאריכי הרוק ומדה גלוה היא: וממעטו התלמידים. כדקיימא לן סימן לנפוח הרוח עניות דתורה: חזרת על למדיה. מהורא חולי המלא למדים: אי דלית. אם פדלה ותגביה המשלוי עמי דלינא, דורא משא, משל הוא שאין אדם רוצה לנטום בסכנת היזק ממון ותחת על דבר חל"כ משתקף חנרו עמו: אם חסוב. ישראל למוטב בתורה. ואשיבך אלי: לפי העמוד. הקב"ה אמר לי שאלמוד ולהקיים לפניו

א"ל עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי בדברי תורה על שנשאת עצמך בהן: יהושה דאם רב שישא בריה דרב אדרי אמר כדו שלא יתגדו על הצבור. רב אימי אמר משום דקרי לאינשי חמרי. רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחלה בו': (מענין ז) ת"ר לעולם יהא אדם רך בקנה ואל יהא קשה כארו מעשה שבא ר"א בר"ש כמנהל נדור מבית רבי בו' והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה בו' (לעיל פ"ד מ"ג): (סוכה יז) משרבו מרשבי הרוק רבו היהירים ונתמעטו התלמידים והתורה רחרת על לומדיה: ואינו שמה בהוראה. ר' ישמעאל אומר הגב לבו בהוראה שומה רשע וגם רוח בו' (לעיל פ"ד מ"ג): (מ' סהלים פ"ה) בני אם ערבת לרעך וגו' בח"ח הכתוב מדבר בשעה שהוקן נחמנה אומר לו הקב"ה עד שלא נתמנית לא היית ערב על הצבור עכשיו שנחמנית נעשית ערב שנאמר אם ערבת לרעך זה הקב"ה שנאמר יזה רודי זה רעי. ומה אתה עושה שלא תאמר על הטהור שמא ועל הטמא פהור ועל האסור מותר ועל המותר אסור ותתחייב באמרי פיך כה תעשה עסוק בתורה שנאמר עשה זאת אפוא בני והנצל ואין זאת אלא תורה שנאמר קוואת התורה לך התרפס ורהב רעך עשה לך רב ומדייש עליך כעפר והמליכהו עליך שנאמר ורהב ואין רהב אלא מלכות שנאמר יאוכר רהב ובבל ואם עשית כן הנצל בצבי מיד: גו"א בעול עם חברו. (כ"ק זב) א"ל רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי אי דלית חורא דלינא ואי לא לא דלינא א"ל דכתיב י' ואמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך: (סוכה ט) אמר רב בשביל ארבעה דברים נכסי בע"ב יורדין לטמיון על שפורין על סצוארן ונותנין על חבריהן בו' (לעיל פ"ה מ"ט): (ל"ה) גושא בעול עם חברו. (פנח ס"ג) א"ר יהודה א"ר אלעזר שני ת"ח הטהורין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליח להם בו' (לעיל פ"ה מ"ו): ומבריעו לכף זכות. (כ"מ פד) א"ר יהודה אמר רב כל המלמד את בן חברו תורה זונה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר יהא תשיב ואשיבך לפני

תורה אמר ה מכלי כח: ו הפלים לו: ז פאלי כג: ח סהלים י: ט טס: י תנקה ח: כ סהלים לו: ל פאלי יב: מ דברים לו: נ דמלא י: ס מכלי לו: ע טס: פ טס"ד: ז פאלי י: ק טס: ר סהלים טו: ש טס"ה: ד ת ישיב טו:

ומעמידו על האמת. וכדרך כל רב על דבר אמת כדור הוא המלמד
בשעה שמקנן את החכמים ולא להחמיסם אלא על דבר אמת.
כדורות כן ומזכרות שמועתן של ר' יוחנן ורשב"ל שכן יושבין ומסלפין
בין (מ' תהלים ס"א):

אל תחן את סוף לחטיא את בשרך. ר'
בנימין פתר קרא בחיטוי תורה אל
תחן את סוף אל תחן רשות לסוף לחטיא
את בשרך להחטיא את גופך בלמודך ולא
תחמר לפני המלאך זה הרב. כי שגגה
היא ענין גרמיה קרו ולא קרו חני ולא
חני למה יקטוף האלוקים על קולך על הקול
שחמרת כדא הלכה אמר לי דין פרק אמר
לי וחנל את מעשה ידוך אפילו מעוט הלכות
שביד אוקו האיש הקב"ה חכמים בכן שכח
ומחיר ומחנך ממנו (קס"ד ס"ב):

ושבתי חני וחריה את דמעת העשוקים.
רבי בנימין פתר קרא בחיטוי
תורה סגורים כל עמא שכוה קרין ולית
כוה קרין חנווי ולית כוה חנווי עטויף
גולתיה ומסילין צריטיה והנה דמעת
העשוקים ואין להם מנחה אמר הקב"ה
עלי להפרע מהן שנחמר ארור עושה מלאכת
כ' רמיה (קס"ד ס"ד):

לא תשא את עס כ' אלכך לשוא. א"ר רבי
אם בשבעת שנה הכחוש מדבר וכלל
כבר נחמר ולא תשנעו נשמו לשקר ומת"ל
לא תשא וגו' שלא תהא חסילין טשא
וטלית עוטף והלך ועובר ענינות (פסיקתא)
ס' ז' דעשרת הדברות):

ומעמידו על השלום. דרכיה דרכי נועם
וכל נתיבותיה שלום אמר הקב"ה
התורה כולה שלום ולמי חני עתה ללומה
שאוהבת שלום כוה וכל נתיבותיה שלום
(תנחומא יתרו):

בואל ומשיב. ר' יוחנן פתח טוב מלש
כך נחת ממלא חפנים עמל
ורשת

ובנו הרב והלמידו שעוסקין בתורה בשער ארד נעשים שונאים זה את זה ואינם זויים משם עד
שנעשים אוהבים זה את זה שנאמר "את והב בסיפה אל תקרי בסופה אלא בסופה" (מג"א פ"ח)
שפכי כמים לבך מה מים הללו הולכים בנדר ושוב אינם תורים כך כל יחיד ויחיד מישראל שעושה
טריבה עם חברו לא ישטר עליו קנאה ונקמה בלבבו ולא יתנאה עליו ודברי תורה לא ימנע
ממנו שנאמר "אל תצא לרוב מדר וגו'": ומת"ש לבו בתלמודו. (פ"ח י"ט) הניא אמר רבי
אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ שנאמר "כי אם בתורת ה' חפצו. לוי ה"ש
ברבי הוה יתבו קמיה דרבי וקא פסקי סדרא שלים ספ"א. לוי אמר ליה לוי ס"ל ור"ש ברבי
אמר ליתיה לן תהלים כפיה ללוי ואיתיה ללוי ואתיה ללוי ואתיה ללוי ואתיה ללוי ואתיה ללוי
ואמר אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ. א"ל לוי לרבי נחת לי רשות לעמוד.
אמר רבא לעולם ולמד אדם תורה במקום שלבו חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו וגו',
ואמר רבא בתחלה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שם שלו שנאמר כי
אם בתורת ה' חפצו ובתורתו וגו' (ל"ח) ומת"ש לבו בתלמודו. (שירויז' ג) רבינא אמר בני
יהודה דגלו מסבהא נתקיים הלכות בידן בני גליל דלא גלו מסכת לא נתקיים תלמוד בידן. דוד
גלי מסכת שאול לא גלי מסכת, דוד דגלי מסכת כתיב ביה "יראך יראוני וישמחו, שאול דלא
גלי מסכת כתיב ביה "ובכל אשר יפנה ירשיע" (ש"ס ד) ר' ע' אמר מנין שחייב אדם לשנות
לתלמודו עד שילמדנו שנאמר "למדך את בני ישראל ומנין עד שתרא סרודה בפיהם שנאמר
ישיבה בפיהם. ומנין שחייב להראות לו פנים בה שנאמר "ואלה המשפטים אשר חשים לפנייהם
כו' (לעיל ס"ב מ"ה): (דהוה כד) אמר אבוי ש"ם צורבא מרבנן דאמר מילחא לימא בה מעמא דכי
מדכרי ליה מדכרי: עוואל. (נרבות סג) אמר רבי שכוואל בר נחמני סאי דכתיב "אם נבלת
בהנשא ואם זמות יד לכה כל המגבל עצמו על דברי תורה כומו להחנשא ואם זמות יד לכה
כו' (לעיל ס"ב מ"ה נ"ב) ולא סניישן למד): ומשיב. (אדר"ג ס"ח) שלש טרות בת"ח שואל ומשיב
חכם

לפניו אם אוכל להשיב: יקר מולל. ס"ח מע"ה: יכול חסילו שלא לפמה.
דהיינו יש שמהדין עמך בפלסול של הכל דהיינו שלא לשמה וע"כ אמר על
דבר אמת שיהיה הפלסול והחידוד לכה על אמתות המורה: מעשה שכם. עמלו
שלא לשם שמים אף זה מעשו להנאשו שיכבדוהו בני אדם ולא לש"ס: מקנף
את רגליו. מהלך בשפלות עקב בנד גדל
ואינו מרים רגליו מן הארץ ומחך ק' מקנף
אלנעשויו בחכמים: מקנף דם בחכמים. עושה
עלמו כשואב עיניו שלא יסתכל בחכמים ומחך
ק' מכה ראשו ככותל והדם יואל: דמשמע.
הולך כסוף: כמזוכה. כוכבא שהיא עשויה
במקפת וראשו כסוף: מה חובתי ואעשה.
למדני מה עלי לעשות ואעשה: הא מעליותא
היא. אה ליטו בקי בחיטויים ובדקדוקי המעשה
וכא ללמוד: מה חובתי תו ואעשה. מה עלי
לעשות עוד ולא פשיטי ומראה עלמו כאילו
קיים את הכל: פרוש מאהבה. מאהבה שכן
מטה ולא מאהבה מנות בוראו: ומיחאה. של
עושין אלא מה על האדם לעשות מאהבה
ינצרו וכאשר גוני ה' אלהי וסוף הסדר לכה:
דמסמרה מסמרה. הנסמרות נסמרות מנני
אדם והגלויות גלויות ומ"מ לב"ד הגדול כולן
גלויות והוא ישרע מן המסכת בסליחות ומרלין
עמך כפרושין ואין פרושין: אל תחירתי מן
הפרושין. שהפרושין היו שונאים אותו לוי
שהגן מן החכמים הרבה וההסך להיות לדוקי
וכשמה היחה השוה יראה מהם שלא יעניו
המלוכה מניס ויהיה חומרת לו לבקש מלפניהם
עליה ואמר לה אל תחירתי מן הפרושים
שדקיקים הם ולא יגמולך רעה ולא לבקש שלא
תמחו להם: ולא ממי שחיים פרושים. שהם
חוכמי: אלא מן הצנועים. כלומר שאין
מחליטים כמולדותם אלא לצנועים מנחון ואין
חוכם כגדס שמעטיהם כמעשה זמרי. שהם
רשעים: ומנקשים שכן כפניהם. ואחריהם
לבריות לכבוד כפניהם: איש שוטה. סורה
כמים ויש בו עולה: בסליח של ת"ח. דענין
כמאן דאמר בחזקת הנשים סליח של ת"ח
כי"ד כל שאין חלוקו נראה מחמתו עשה
ונרשוחת יחירה היא ונשות הוא למי שאינו
ס"ח: נעשו חובבים. מחוך שמקשים זה את
זה ואין זה מקבל דברי זה: את והב בסופה.
יהי דריש לה סדר מלחמות מלחמה פע"י ספר
ההנה יש בסופה: ממקום שלבו חפץ. לא
יענה לו רבו אלא מסכתא שהוא מנקש ממנו
שחם יענה לו מסכתא חמה חמה מחקיימם לפי
שלבו חמר תלווהו: חפצו. בלוחה שאלה חפץ
מדלח כתיב חפץ: ספקי סדרה. פרשיות של
מקרא: עליהם ספרה. סיימו את אחד מן
הספרים: תהלים. ספר תהלים: עושה לו
חפצו. הכי אמר קרא כי אם בתורת ה'
חפצו: במקום שלבו חפץ. סיימו חלל רב
שלבו חפץ (רש"ח): וקראח על שמו. של
לוחו הלמוד שטרם בה דכתיב ובהורמו דמשמע
של כל אדם: דגלי מסכתא. מפרשין
שמועותיהם ומדקדוקן נסעמים של דבר עד
שמחייב על לבם: יראוני וישמחו. לפי
שמועותיו מכוונין לחיסוד חיסוד ולהיחיד היחיד:
ירשיע. לא היה זוכה להורות כהלכה:
להראות לו פנים. ללמדו ולתת מעט לדבריו
מפני מה זה מותר וזה חסור בכל אשר יוכל
ולא יאמר כך שנומתי הן אהה הטעם בעמך:
ששאל לרבו כל בסיקותיו חפסי שיש בהם

העמוד, וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפי' הקב"ה
נוד נורה מבטלה בשבילו שנאמר "אם תצא יקר
מזולל כפי תהיה": (עין לעיל ס"ב מ"ה ונ"ב מ"ב ונ"ב
מ"ח): (ל"ח) וכבר יעו לכף זכות. (שטפות ל) בצדק
תשפוט עמיחך הוה דן את חברך לכף זכות (עין לעיל
פ"ה מ"ו): ומעמידו על האמת. (פנה סג) א"ר ירמיה
א"ר אלעזר שני ת"ח המחדין זה לזה בהלכה הקב"ה
מצליח להם כו' יכול אפילו שלא לשבחה ת"ל יעל דבר אמת
כו' (לעיל פ"ה מ"ו): (סופה כג) ת"ר שבעה פרושים הן,
פרוש שכמי פרוש נקפו פרוש קוואי פרוש מדוכה פרוש
מה חובתי ואעשה פרוש מאהבה פרוש סיי' אה. פרוש
שכמי זה העושה מעשה שכם. פרוש נקפו זה המנקף
את רגליו. פרוש קוואי א"ר נחמן בר יצחק זה המקין
דם בכותלים. פרוש מדוכה אמר רבה בר שילא דמשמע
כמדוכה. פרוש מה חובתי ואעשה הא מעליותא היא
אלא דאמר מה חובתי תו ואעשה. פרוש מאהבה
פרוש מיראה א"ל אבוי ורבא לתנא לא היתני פרוש
מאהבה פרוש מיראה דאמר ר' יהודה אמר רב לעולם
יעבדך אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך
שלא לשמה בא לשמה. א"ר נחמן בר יצחק דמסמרה
מסמרה דמגליא מגליא דבי רבא רבה ליהפרע מהני
דחפו נונדי. א"ל ינאי מלכא לדביתיהו אל תתירא מן
הפרושים ולא סמי שאינם פרושים אלא מן הצנועים
שדומין לפרושים שמעשיהם כמעשה זמרי ומבקשים שכן
כפינחם: (יומא עג) אמר רבא כל תלמיד חכם שאין
תוכו כבדו אינו ת"ח שנאמר "סכית וסחוף תצפנו, אבוי
ואי תיסא רבה בר עולא אמר אף נקרא העובה שנאמר
"אף כי נחעב ונאלת איש שוטה כמים עולה:
(כ"ג נח) אמר ר' יהודה אמר רב כל המתנאה בטלית
של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במתיבתא של
הקב"ה כתיב הכא "נבר יהוד ולא ינה ונתיב ההם" אל
גוה קדושך: ומעמידו על השלום. (קדושין ל) כי ידברו
את אויבים בשער. אמר ר' חייא בר אבא אפילו האב

תורה אור א ימיה טו : ב ויקרא יט : ג תהלים מט : ד שמוס כט : ה איני טו : ו חקוק ז : ז שמוס טו : ח תהלים קכ : ט י איני טו : י
ב משלי כב : י תהלים א : יא שמוס טו : יב דברים לא : יג ע"ס : יד שמוס טו : יז משלי ל : יח משלי ל : יט
א ע"י (יומא פ"ו) מרסמין את החכמים מני הלול שס. ומרש"י שס רשעים ומרלין עמך כאלו הם חכמים הם יס מכיר כמעטו מוטו למרסמו : ז פ"ל כמכנס
שאלו זה כפי וי"ד אחר ימים למי חכמים כפ וכח"כ"ט : ג ע"י (שכ"פ ע"ה) שגד רנה מילחא חיה כה מילחא דלא ייסו דרי כפרש וליחכו פ"ל
ופי חוספסא (ומ"ה י"ח) לא כל קוטן משפחה א"ל כווסן את כעסם :

לך חכה לשום ולמדך לפניהם נעם המיישב תלמודך: המגל עמך.
לשך חכים לפניהם. ולא כתיב אשר תלמד. לכן חכה לשום ולמדך לפניהם נעם המיישב תלמודך: המגל עמך.
שהבניו מלעינים עליו: ולא זמות. שחממת סוף מלגול. לשון זמם ס': סוף. שתתן יד לסס כשישאלך ולא
ששאל לרבו כל בסיקותיו חפסי שיש בהם

א ע"י (יומא פ"ו) מרסמין את החכמים מני הלול שס. ומרש"י שס רשעים ומרלין עמך כאלו הם חכמים הם יס מכיר כמעטו מוטו למרסמו : ז פ"ל כמכנס
שאלו זה כפי וי"ד אחר ימים למי חכמים כפ וכח"כ"ט : ג ע"י (שכ"פ ע"ה) שגד רנה מילחא חיה כה מילחא דלא ייסו דרי כפרש וליחכו פ"ל
ופי חוספסא (ומ"ה י"ח) לא כל קוטן משפחה א"ל כווסן את כעסם :

שנו חכמים פרק עשי אבות

ורעות רוח טוב מי שזוכה שני פורים ורגיל בהם פני שזוכה כלכות ואינו רגיל בהם אלא ורעות רוח מתקרי כר הולכן. טוב מי שזוכה כלכות ורגיל בהם פני שזוכה כלכות ומדות ואינו רגיל בהם אלא ורעות רוח מתקרי כר מכלולן. טוב מי שזוכה שזוכה כלכות ומדות ורגיל בהם פני שזוכה כלכות ומדות ותלמוד ואינו רגיל בהם אלא ורעות רוח רעותא דמתקרי כר אולסן (ויקר ס"ג): רחבם עניו כראשו. זה ת"ח שהוא רגיל במשנתו. וידעתיו גם אני וגו' וחזרתי ואחרתי בני כלני וגו' זה נקרא רבי וזה נקרא רבי זה חכם זה חכם זה עוטר בטליתו זה עוטר בטליתו אם כן למד חכמי או יותר למה נתתי נפשי על תורתך וחזרתי ואחרתי אין זכרון לחכם עם הכסיל לחמה שנייה נכנסין לבית הועד או למקום אחר ושולין זה אם זה זה נשאל ומשיב זה נשאל ואם משיב הכ"ד ואין ימות חכום עם הכסיל (קה"ר פ"ב):

הכס שואל ואינו משיב למשה הימנו אינו שואל ואינו משיב למשה מכולם: (עיונן נח) רבי וידא אמר קשמתה לאיש במענה פיו ותו' אימתי שמתה לאיש בשעה ששמענה בפיו: (קדושין ל) ת"ר וישננתם שידיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאל לך אדם דבר אל הנבגם ותאמר אלא אמור לו מיד. שנאמר "אמור לחכמה אחותי את בו" (לעיל ס"ג מ"ח): (תמ"א פ"ו) אשרי אדם שיש בידו דברי תורה ושכורין בידו וידוע להשיב בהן השובה במקומו עליו הוא אומר "מים עמוקים עצה בלב איש וגו', ואומר "ממעמקים קראתך ה'": (פסיקתא ס' סנה) ומי כדחכם ומי יודע פשר דבר. פי כהחכם זה ת"ח. ומי יודע פשר דבר שידוע לפרש את משנתו. חכמת אדם תאיר פניו בשעה שהוא נשאל ומשיב. וזה פנוי ישנא בשעה שהוא נשאל ואינו משיבו. רבי הוה יתיב ומחני סנין שאין סמירין בבכור הבהיקו וצהלין אפוי דבר פרוין אמר הדין ידע כה אנא יתיב ומחני: (פנח קיד) א"ר יוחנן איהו תלמיד חכם שסמנן אותו פרגם על הצבור זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר אפילו במס' כלה. וא"ר יוחנן איהו תלמיד חכם כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומר, למאי נפקא מינה למנות פרגם על הצבור אי בתרא מסכת באתריה אי בבוליה הנזירה בריש מתיבתא:

(ל"ה) שואל כענין ומשיב כה"כ. (תוספתא סנהדרין פ"ג) אין שואלין אלא בענין ואין משיבין אלא במדע. ולא ישאל השואל בענין יתיר משלש הלכות. אחד שואל ואחד אומר שלא לשאול נוקקין לשואל מעשה אנו שואל, והשואל בענין את השואל בענין, והשואל שלא בענין צריך שיאמר שלא בענין שאלהי דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אין צריך שכל התורה ענין אחד ענין ושאינו ענין נוקקין לענין מעשה ושאינו נוקקין להלכה מדרש ואגדה נוקקין לפרש מדרש וק"ו נוקקין לק"ו ק"ו תורה שזה נוקקין לק"ו חכם ותלמיד נוקקין להכנס לתלמיד וע"ה נוקקין לתלמיד היו שניהם חכמים ושניהם תלמידים ושניהם ע"ה שהי הלכות ושתי שאלות ושתי תשובות ושני מעשים הרשות ביד הבתורגמן. חכם שנבגם אין שואלין אותו עד שתתישב דעתו בו' (לעיל ס"ה מ"ז): שומע ומוסיף. (הדר"ל פ"ג) בלמד שאם שנה אדם מסכת או שתים או שלש מסכתות ואין מוסיף עליהם סוף שמשכת את דראשונות: (פנח עק"פ ס' מח) וכי אם שמור תשמרן את כל המצוה הזאת כנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מדברי תורה ראשון ראשון ומקימן שכשם שראשונים מתקיימים בידו כך אח"כונים מתקיימים בידו ת"ל כי אם שמור תשמרן את כל המצוה הזאת ומנין שאם שמע ראשון ראשון ומשכתן בשם שאין הראשונים מתקיימים בידו כך אין האחרונים מתקיימים בידו תלמוד לומר "יהיה אם שנח תשכח אתה מעלים עיניך ממנו עד שילך לו שנאמר "ההתעף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים וגו' וכתיב במנילת כתרם אם תעבני יום ימים אעזבך": (עיונן נח) א"ר שחבי משום ראב"ע מאי דכתיב "לא יתרוך רפיה צידו, לא יחיה ולא יצריך ימים ציד הרמאי, ורב ששת אמר ציד הרמאי יחרוך, כי אתא רב דימי אמר משל לציד שצד צפירים אם ראשון ראשון משבר כנפיו מתקיים בידו ואם לאו אין מתקיים בידו, אמר רבא א"ר סהורה א"ר הונא מ"ד הון מהבל ימעה וקובץ על יד יריבה בו' (לעיל ס"ג מ"ח): (סוכה מו) א"ר יואל בו' אם שמע תשמע לקול ה' אלהיך אם שמע תשמע ואם לאו לא תשמע, דבר אחר אם שמע בישן תשמע בחרש ואם יפנה לבבך שוב לא תשמע:

למה תלמיד חכם רוחה לצלוחית של פלישק מגלה ריחה נדרף בו' (לעיל פ"א מ"ב): (עיונן נח) א"ר אלעזר מ"ד לחזיו נערות הבושם אם ששים אדם עצמו כבושם הזה שהכל מתבסמן ממנו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו: (ע"כ) רבינא אמר בני יתורה דגלו מסכת נתקיים תלמודן בידן בו' (לעיל ע"פ מ"ג) את הוית גלי מילף והוא הזה גלי מילפא: (תמ"א פ"ג) כל ת"ח המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים ואינו נושא פנים לעשיר ולעני אלא מקרא הוא מקריא את כולם כאחת ומשנה הוא שונה את כולם כאחת מתוך כך הקב"ה מרחם עליו ונוהן בו חכמה ודעת ובינה והשכל ונותן לו חלק עם הצדיקים אברהם יצחק ויעקב ועליו הוא אומר "כעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וגו'": (פנח סכ"ו) "הלא פרום לרעב לחבך בו' מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין ב"ה ופרגם מתורתו ג"כ לארדים כדי שתרבה חכמהו ומוסיפין לו עליה בו' אם יש באדם ד"ת ואין ספרגם מתורתו לארדים נודם רעה לעצמו שבסוף חכמת תורתו מהמעמת בידו בו' (לעיל ס"א מ"ח): והלומד על מנת לעשות. (עיונן נח) רבי יצחק אמר "כי קרוב אליך הדבר מאד

למה תלמיד חכם רוחה לצלוחית של פלישק מגלה ריחה נדרף בו' (לעיל פ"א מ"ב): (עיונן נח) א"ר אלעזר מ"ד לחזיו נערות הבושם אם ששים אדם עצמו כבושם הזה שהכל מתבסמן ממנו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו: (ע"כ) רבינא אמר בני יתורה דגלו מסכת נתקיים תלמודן בידן בו' (לעיל ע"פ מ"ג) את הוית גלי מילף והוא הזה גלי מילפא: (תמ"א פ"ג) כל ת"ח המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים ואינו נושא פנים לעשיר ולעני אלא מקרא הוא מקריא את כולם כאחת ומשנה הוא שונה את כולם כאחת מתוך כך הקב"ה מרחם עליו ונוהן בו חכמה ודעת ובינה והשכל ונותן לו חלק עם הצדיקים אברהם יצחק ויעקב ועליו הוא אומר "כעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וגו'": (פנח סכ"ו) "הלא פרום לרעב לחבך בו' מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין ב"ה ופרגם מתורתו ג"כ לארדים כדי שתרבה חכמהו ומוסיפין לו עליה בו' אם יש באדם ד"ת ואין ספרגם מתורתו לארדים נודם רעה לעצמו שבסוף חכמת תורתו מהמעמת בידו בו' (לעיל ס"א מ"ח): והלומד על מנת לעשות. (עיונן נח) רבי יצחק אמר "כי קרוב אליך הדבר מאד

למה תלמיד חכם רוחה לצלוחית של פלישק מגלה ריחה נדרף בו' (לעיל פ"א מ"ב): (עיונן נח) א"ר אלעזר מ"ד לחזיו נערות הבושם אם ששים אדם עצמו כבושם הזה שהכל מתבסמן ממנו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו: (ע"כ) רבינא אמר בני יתורה דגלו מסכת נתקיים תלמודן בידן בו' (לעיל ע"פ מ"ג) את הוית גלי מילף והוא הזה גלי מילפא: (תמ"א פ"ג) כל ת"ח המלמד תורה ברבים לישראל לשם שמים ואינו נושא פנים לעשיר ולעני אלא מקרא הוא מקריא את כולם כאחת ומשנה הוא שונה את כולם כאחת מתוך כך הקב"ה מרחם עליו ונוהן בו חכמה ודעת ובינה והשכל ונותן לו חלק עם הצדיקים אברהם יצחק ויעקב ועליו הוא אומר "כעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וגו'": (פנח סכ"ו) "הלא פרום לרעב לחבך בו' מכאן אמרו אם יש אדם שהוא מבין ב"ה ופרגם מתורתו ג"כ לארדים כדי שתרבה חכמהו ומוסיפין לו עליה בו' אם יש באדם ד"ת ואין ספרגם מתורתו לארדים נודם רעה לעצמו שבסוף חכמת תורתו מהמעמת בידו בו' (לעיל ס"א מ"ח): והלומד על מנת לעשות. (עיונן נח) רבי יצחק אמר "כי קרוב אליך הדבר מאד

תורה אור ק טו : ר דברים יא : ש מש"ט : ה טס כ : א פסוק קל : ב קלפס ח : ג דברים יא : ד טס : ה מש"ט כג : ו טס יג : ז טס טו : ח טס טז : ט טס טז : י טס טז :

למנוח מדושי. לדי' מני למודי ולשחול ספקי: למנוח מדושי. ללמוד ולמנוח מה
 צרי' אלימזר חכם ממנו: וסיה חביב, יוסף לר' אליעזר וסכנו בהלכות עד שהגיע
 לכלכה אחת בזבחים. והתום' פי' עד לאחת. עד מלח: להטו פמו. מהמת
 שמתה: שלא כווננו שמועתו. כלומר דלא סליק
 עד השתא: רבי קן. כווננו וכוונת אלל
 משום הכי להטו פמי השתא ער' יסודה פוסל
 פנה לי: ולא מלחמי. וכייתי מתירא שמה
 שכתמי: דהו דייקי לישנא. לחזר בחושי
 לשון שמועתי מרובם ועל ידי שהיו שומעים
 על פה שמועה על שמועה היו נוהגים סימנים
 זו אחר זו ומתוך שהיו מדקדקין בלשון יודעים
 להניח סימנים נאים ולכן משתכחין מהם:
 ומתנתי. ומניחין סימנין: דלגמריה בסימני
 סמני. קבע לה מסורות וסימנין בין בתיבות
 המקרא בין בגירסא של משנה: בית אב.
 שאין לה עמן ודונתא ממקום אחר: דברייתן.
 שאומצין דבר הלכה משמן זהו זכרון: לשלש
 את השמועה. מלשון שלשלת שהוא חיבור
 חמיכות ברזל זו בזו קן יוטור בעלי השמועה
 כולן מי קיבל ממי עד מרע"ה והיטו והודעתה
 וגו' עד יום השב שסדה בחורב: ואם לאו.
 כי יחריכו הדברים: פשוט ראשון ס'. יאמר
 הראשון והאחרון וההמשנים ידלג: זה שאר
 כל אדם. וכ"ס רוב בני אדם יקרא אים מורטו
 ואינו מקפיד לאומרו בשם האומר: זה רבי
 ועירא. שאינו אומר שמועה בשם אדם אלא
 מתאמת לו ממי ילאו הדברים: לית אק לריכין.
 לשמועה דכ"ס שאמר בשם גדולים: דהוא
 גברא משתתא. פני נהור ואינו רוחה הנהגים
 שמוע מסיסה ואפשר אים חריניה אמרה
 והוא כפה בפניעה קלא: חכים רבי לגר פדית
 כו'. וכי מכיר אדם לגר פדית שאלת אומר
 שמועה משמו שמה המגידים לך משמו
 משקרים: א"ל ר"י אמרה משמיה. והוא היה
 מכיר וכוון דר"י אמרה ודחי אים משקר:
 מסתמך על ר' יעקב. כי ר"י בעל כשר היה:
 מיסמך. נחנא: ועירא. קטן לא שאל בשלמא
 גדול: קוודיטין. כום של דבש ויין ופלסלין:
 כומר. קוסה גדולה שמחיים בה עניים
 לכומר: שמעא בסומיה. לתרוייהו קלי אף
 על פי שכבר שמה ליה שאר הטעם בסיו:
 ב"ה' ג' ז' לעושיה. ר"ל למי שמועה ומקיים
 כפי שלמד בחורה: בעולם הזה ובעולם הבא.
 כי שאר התעלות טופר ונבורה וכבוד יקנו גם
 פי' הכנסת וידועים אחדות אבל היי העוה"ז
 והעוה"ב לא ישנו רק על די סחורה: כי
 חיים

מאד בפך ובלבבך לעשותו, אפתי קרוב אליך
 הדבר מאד בוסן שבפך ובלבבך לעשותו: (יכופלמי)
 נכנסו פ"ח) הלמד על מנת לעשות ולא הלמד שלא
 לעשות שהלמד שלא לעשות נ"ח לו שלא נברא בו'
 (לעיל פ"ח מ"י): דהבחיבים את רבו. וצ"מ פ"ד) כי נת
 נפשיה דרשב"ל היה קא מצטר ר' יוחנן בתריה טובא
 אמרו רבנן מאן ליזיל ליתבא דעתיה ניוול ר"א בן פורת
 דמתרדין שמעתתיה אול יהיב קסיה כל סילתא דהוא
 אמר ר' א"ל תניא דמסיע לך. א"ל את כבר לקישא
 בר לקישא כי היה אמינא סילתא הוה מקשי לי כ"ד
 קושייתא ופריקנא ליה כ"ד פרוקי וסטילא רווחא שמעתתא
 ואת אמרת תניא דמסיע לך אפלו לא ידענא דשפיר
 קאמינא כו': (הניגה יג) חכם זה תלמיד המחכים את
 רבותיו: והמכוון את שמועתו. (מנמוס יח) תניא אמר
 רבי כשהלכתי למצות מדותי אצל ר' אלעזר בן שמוע
 וא"ל למצות מדותיו של ר' אלעזר בן שמוע מצאתי
 יוסף הבבלי יושב לפניו והיה חביב לו ביותר עד לאחת,
 א"ל רבי השוחט את הזבח להניח מרמו למחר מהו
 א"ל כשר, ערבית א"ל כשר, שחרית א"ל כשר, צהרים
 א"ל כשר, מנחה א"ל כשר, אלא שרבי אליעזר פוסל,
 צהבו פניו של יוסף הבבלי א"ל יוסף בכדומה אני שלא
 כווננו שמועתנו עד עתה. א"ל רבי הן אלא שר' יהודה
 פוסל שנה לי וחזרתי על כל תלמידיו ובקשתו לי חבר
 ולא מצאתי עבשיו ששנית לי פסול החזרת לי אברתי.
 זלג עיניו של ר' אלעזר בן שמוע דמעות אמר אשריכם
 ת"ח שד"ת חביבים עליכם ביותר קרא עליו המקרא
 הזה 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיהתי: (עיובין
 נד) אקר רב יהודה אמר רב כו' בני יהודה דהו דייקי
 לישנא מתנחי להו סימני נתיקים תלמודן ביתן כו'
 (לטייל): (נכנסת מו) חייב אדם לומר בלשון רבו:
 (ב"ב) והמכוון את שמועתו. (יכופלמי כ"ה פ"ג) תני בשם
 ר' נחמיה 'היתה כאגיות סוחר מכרהק
 תביא לחמה ד'ת עניים במקום ועשירים במקום אחר:
 (אדר"י פ"ג) דברי תורה יהיו מצוינים זה מזה ויהיו
 מצוינים לך זה בצד זה: (עירובין קא) דרש רבא מ"ד
 עיוותי שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם
 דאגמריה בסימני טעמא ואסברה בדרמי: (יכופלמי פסחים
 פ"ז) רבי בשם ר' אלעזר כל תורה שאין לה בית אב
 אינה תורה: והאומר דבר בשם אומרו. (ילקוט משלי
 פ"ב) ארשב"י א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא כל שאינו
 אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנאמר 'אל תגול
 דל כי דל הוא: (יכופלמי שקלים פ"ג ה"ו) הני ר' שמעון
 בן גמליאל אומר אק עושין נפשות לצדיקים דבריהם
 הם זכרון: (יכופלמי שבת פ"ח) ר' חזקיה ר' יוחנן אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה ואם לאו
 תפוס או ראשון ראשון או אחרון אחרון ס"ט יהודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלהך ברורב. לרב גדל אמר כל
 האומר שמועה מפי אומרה ירא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו. וס"ט קאך בצלם יהולך איש. כתיב 'רב. אדם יקרא איש
 חסדו ואיש אמונים מי ימצא. רב אדם יקרא איש חסדו זה שאר כל אדם ואיש אמונים מי ימצא זה ר' ועירא דאמר ר' ועירא
 לית אגן צריכין חששין לשמועתיה דרב ששת דהוא גברא כפתחא. א"ר ועירא לר' יוסי חכים רבי לבר פדא דאת אמרת שמועתיה מן
 שמיא א"ל ר' יוחנן אסרן משמיה. אמר ר' ועירא לר' אבא בר זבדא חכים רבי לרב דאת אמרת שמועתא מן שמיא א"ל רב אדא בר
 אהבה אכרן מן שמיה. (יכופלמי נרכוס פ"ג) ר' יוחנן הוה מסתמך על ר' יעקב בר אירי הוה ר' אלעזר חסי ליה ומיטמר מן קודמו
 אמר הא תרתי מלין הדין בבליא עבר בי דרא דלא שאיל בשלוסי ודרא דלא אמר שמועתא משמי. א"ל כך אינן נרגין גביהן ועירא
 לא שאיל בשלמיה דרבה דאינן מקיימין 'ראוני נערים ותבאו. מי מהלכין חסי ליה בהם"ד אמר הכא הוה ר"ם יתיב דרש ואמר שמועתא
 כן שמיא דר' ישמעאל ולא אמר שמועתא מן שמיה דר' עקיבא א"ל כולי עלמא ידעין שר' סאיד תלמידו דר' עקיבא א"ל כ"ע ידעין דרבי
 אלעזר תלמידו דר' יוחנן כו'. ור' יוחנן מאי כולי האי דבעי דייטרון שמועהא מן שמיה דאף הוה בקש עליה רחמים 'האנורה באהלך
 עולמים. יר' פנתם רבי ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלת על לב דוד עהוא חי לעולם אלא אמר דוד אובה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי
 כנסיות ובבתי מדרשות. מה מהניא ליה. לוי בר גירא אמר כל האומר שמועה משם אומרה שפתותיו ר: חשות עמו בקבר מה מעס 'דובב
 שמתו ישנים ככומר הזה של ענבים שהא זב סאליו. ר"ח בר פפא ור' סימון. ח'א כהדין דשתי קנודיטין ודענא אמר כהדין דשתי חמר
 עתיק אע"ג דהוא שתי ליה מעמא בפוכיה: מתני' ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר 'כי
 חיים

שנאמר כל המנוח עד שתכלה כל המנוח (דברים רבה פ"ח):
 א"ר תנחומא כל המקיים תורתו בעוה"ז לע"ל עתידה הוא להיות עטרה
 על ראשו שנאמר וברכה לראש משביר (מדרש משלי פ"א):
 מבאן אמרו כל המכיר גד"ח ועונה עליהן היו זה דשע גמור (פגל)
 דכי אליהו רבה פרק כ"ט):
 אהב כסף לא ישבע כסף. אהב מנוח לא
 ישבע מנוח ואהב בהמון לו תבואה
 שכל מי שכוהם ומהמה אחר המנוח ומנוח
 קבוע לדורות אין לו מה הגאה יס לו תדע
 לך שהוא כן שהרי משה כמה מנוח ונדקות
 עשה וכמה מעשים טובים צידו ויש לו
 מנוח קבוע לדורות הכ"ד או יבדיל משה
 (ויק"ר פ"ב):
 באתי לגנו אחותי כלה וגו' באתי לגני
 אלו נתי כנסיות ונתי מדרשות.
 אחותי כלה זו כנסת ישראל. ארתי מורי
 עם כשמי אלו תורה וכוונאים וכוונאים.
 אכלתי יערי עם דכתי אלו מדרש הלכות
 ו'אגדות. שקיתי ויני עם חלזי אלו מעשים
 טובים שכתתי ישראל תצפין להם ואח"כ
 אכלו רעים שחו ושכרו דודים
 (תנוד"ר פ"ב):
 והמכוון את שמועתו. כל המצמח ת"ח
 מכון שמועתו וכל שאין מכון
 שמועתו חייב מיתה (דל"ז פ"ח לפי
 גי' כנר"ח):
 ל"א והמכוון את שמועתו. כל דברי תורה
 צריכין זה לזה שמה זה נועלו
 זה פותח (תנחומא הקת):
 האומר דבר בשם אומרו. א"ר חייא בר
 נחמיה אם אק התלמוד רגיל
 לומר שמועה משמו של רבו למחר תורתו
 משתכחט ואיך לא יתן כ"כ את עצמו על
 התלמוד מעתה (ק"ה"ר פ"ג):
 בנין לחלופ דברי רבי אליעזר בדברי ר'
 יהושע ודברי ר' יהושע בדברי ר'
 אליעזר אחר על טהור טמא ועל טמא
 טהור שהוא עובר בלא תעשה ת"ל לא תסיג
 גבול רעך אשר גבלו ראשונים (ספרי שופטים
 פי' קס"ח):
 גדולה תורה שהיא נותנת חיים כו'. א"ר
 יודן אחר דוד לפני הקב"ה תודיעני
 אורה חיים אחר לו דוד חיים את בני
 צפה ליראה שנאמר יראת ה' קוסיף ימים.
 ר' עוריה אחר אחר דוד רבון העולם
 תודיעני אורה חיים ת"ל חיים את בני
 צפה

תורה אור : פסלים קט : פ מעלי לא : ע קלפינו : פ מעלי כנ : צ דמים ד : ק סלים לע : ר מפלי כ : ש לזכ כז : ח סלטים כח : א טע"ז : ב מעלי ד :
 ה טי' (מיר נ"ו) כל שמעתיא דמתאמרי בני תלמיא דמתא וכוונתי לתרין מליטאי לא אמרין כו' : ב טי' (תולין י"ח) שנת רב יוסף אחר חנא גבי יסודס גריסינא
 ד'טלנו ססיקי דנבני גרים דארי א"ר ירמיה בר חנא כסך רמתיס דרב ססך מתיס דבם אל כו' : ג טי' (פנין נ"ד) זכר לזמו חלס לטוב שאמרו ב"קוסט פ"ו,
 ופי' (קס"ב) א"ל ושרה וסס כס רב גיט בשמטיס דל"א וזל סויג' ימיס קמיס דר' יוסף פי' אחר לזל בשמטיס וקייס לזמו וזל ופי' פ"ב

שני חבמים

פרק ששי

אבות

עליו ולא יזק: חיך. גשס"ז: וחוך יסך. לט"ז: ססס"ז אדם אינה אלא לרעם כמו כי יסך אחר פן אחר וגו': אף הסוכך. הקצ"ס ללמוד חולה כדי להגלל מניהנס: שס"ס ל. גיהא שפנה לצור בחוכה ולא ילא חוץ כדי שידוע רשעים גלם ובעטן: העמיק כרמיז. כיון פנה לעומק מיד כרמיז גניהנס משפטי דרישא דקרא כי ערוך עלתמול סמחה: למך. כלומר לחלמיד שפירע מן החורה לא הוכנה גיהנס שלא יהא נידון נס. מלך היט ס"ח דכתיב כי מלכים ימלוכו: ושמה סאמר זהו סכרה. על סורה שמלת מניהנס אגל פכר אחר און לה ס"ל וגו': סלמנדרא. חיה פנוראה מן האור כשמנפיעין אט במקום אחד פנע פנים המיד עלי ססס"ז סלמתי

תאכלו ואם תחלטו ומריתם חרב תאכלו כי פי ה' דבר. מהו אם תחלו ושמעתם וגו' אר"ל כסיף וכספר ירדו כרוכין מן השמים אחר להם אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם ניטולים מן הסיף הזה ואם לא תעשו אתם נהרגים כסיף הזה. ז"ל אם תחלו ושמעתם אר"ל למה"ד לענד סאמר לו רבו הרי מונייק של זכב ואם לאו הרי כבלים של גדול כך אחר הקצ"ה לישראל אם עשיתם את רצוני הרי הטוב והצרכה ואם לאו הרי הקללה הרי שתי דרכים לפניכם ראה חנכי נותן לפניכם היום צרכה וקללה את הצרכה וגו' (דב"ר פ' ראה):

עובר לדמחו ופנע להם. אם זכב אדם לד"ת ישנע להם כד"ל לכו לחמו בלחמי וגו' ומרדף רקים ישנע ריש המד"ל אם לללים הוא יליץ (מ' משלי פכ"ט): ד"א שמשו דבר ה'. זש"ה ועתה אם שמע תשמעו בקולי. כפרתן בעשיה קיימו את השמיטה משל למלך שארם אשה נח אבות ואמר לשושבינה מה הוא מכנסת לי א"ל סתי מרגלויות מעולות שאין להם דמים וראה אותן משנטלה כלכה למרחץ ואיכדה אחת מהן והיתה מתנייטת לנח אגל בעלה. שמע המלך ואמר לה אכדת אחת שמרו את השנים ואין כלום. כך כשעמדו ישראל על הר סיני ככטו להקצ"ה עשיה ושמיטה שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה וגשמע. בעגל אכדו נעשה. אחר הקצ"ה אכדתן נעשה קיימו נשמע. כיו שמשו דבר ה'. זש"ה כי כאשר השמים כחדשים וגו' אחר הקצ"ה השמים אמרתי להם דבר וקיימו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו ואחס און אחס שומעים כיו שמשו דבר ה' בית יעקב (אג"ב פט"ג):

בה ע"כ היא חיך ואורך יסך אנו מתיראים כשאנו פוסקים מד"ת עאכ"ז: (מסכת כלה) מאי ואומר וכי תימא מרפא הוא לבשרו אבל לעצמותיו לא ת"ש ושקח לעצמותך. וכי תימא לעצמות אין ללב לא ת"ש וכל נתיבותיה שלום. וכי תימא שלום הוא היים לא ת"ש עץ חיים. וכי תימא חיים יהבא יקרא לא יהבא ת"ש כי לית חן הם לראשך, וכי תימא יקר יהבא ולא מצלי ת"ש תמנך, וכי תימא סינא לעולם הזה, אבד שכרו לעה"ב ת"ש אורך ימים ואומר ה' לאורך ימים, וכ"ת ימים הוא רחשיב ליה שנים לא ת"ש ושנות חיים: ובעולם הבא. (קדומין ט) חנן אלו דברים שאדם העושה אותן אוכל פירותיהם בעולם הזה והקין קיימת לעולם הבא. ואלו חן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם כו' בתלמוד תורה כתיב כי היא חיך ואורך יסך כו': (נכוחס מח) ברכות התורה מנן א"ר ישמעאל קל וחומר על חיי שעה סברך על חיי עולם הבא לא כל שכן: (פ"ז יט) סברך רבי אלכסנדראי סאן בעי חיי סאן בעי חיי בניו ליה כולי עלמא ואתו לגביה א"ל הב לן חיי א"ל ימי האיש החפץ חיים וגו' נצוד ליונך טרע וגו' שפא יאמר אדם הואיל ונצרתני את לשוני טרע ושפתי סברך מרסא אלך ואגרה בשניה ת"ל סור טרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר קני לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו: (מנחות ט) א"ר חזקיה סאי דכתיב יואף המיחך ספי צר רחב לא מרעק תחתיה וגו' בוא וראה שלא כפרת הקב"ה מרת בשר ודם מרת בשר ודם אדם מסית חברו סדרכי חיים לדרכי מיתה והקב"ה מסית את האדם סדרכי מיתה לדרכי חיים שנאמר וואף המיחך ספי צר מניהנס שפיה צר שעשנה צבור בתוכה ושפא יאמר בשם שפיה צר כך כולה צרה תלמוד לומר "העמיק הרחיב ושפא יאמר למלך לא הוכן ת"ל גם היא למלך הוכן ושפא יאמר אין בה עצים ת"ל סרודתה אש ועצים הרבה ושפא יאמר זה שכרה ת"ל "ונתת שלחנך סלא דשן: (מניהנס כו) א"ר אלעזר ה"י אין אור של גיהנם שולפת בהם קל וחומר סלמנדרא ומה סלמנדרא שהיא תולדת אש והקך סדמה אין האור שולפת בו ת"ח שכל נופן אש עאכ"ז: (מגילה כח) תנא רבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום סוכפת לו שהוא בן עולם הבא שנאמר "הליכות עולם לו אל חקרי הליכות אלא הלכות: (מג"ל ס"ד) פעם אחת מצאני אדם אחד ואמר לי רבי מפני מה חביבין דברי תורה על הקב"ה יותר מכל באי עולם אמרתי לו בני ספני שד"ת מכריעין את ישראל לכף זכות ומחנכין אותן למצות ומביאין אותן לחיי העולם הבא, משל למלך בשר ודם שיש לו בניו ועבדים הרבה בתוך ביתו ויש לו למלך עבד וכן ביניהם שהוא מלמד את בניו דרכים נאים ומעשים טובים ובכל יום ויום כשנכנסת בניו ועבדיו לפניו מניח המלך את כולם ואזהב את העבד הזקן שיש לו בתוך ביתו ואמר לו עבדיו למה אהבת את העבד הזקן יותר מן הכל א"ל המלך אלמלא עבד זקן זה שהוא מלמד את בני דרכים נעים ונעימים ומעשים טובים מה ידעו עליון. כך ר"ת הואיל ומכריעין את ישראל לכף זכות ומחנכין אותן במצות ומביאין אותן לחיי עולם הבא לפיכך חביבין ד"ת על הקב"ה יותר מכל באי עולם וכל מעשה ידיו שברא: (טס פ"ד) כל ת"ח שעסק בהורה סקטנותו ועד זקנתו ומה באמת לא סת אלא הוא עדיין בחיים לעולם ולעולמי עולמים שנאמר יהיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך ולמה זונגם הכהוב לומר את ה' אלהיך אלא סקיש דת"ח הצדיק אל האלהים מה אלהים חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך ת"ח שעסק בהורה כל יסיו וסת הרי הוא בחיים ועדיין לא סת והוא חי לעולם ולעולמי עולמים: (טס פ"ג) עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש הגדול שלו וצדיקים יושבים לפניו ויאמר להם אני הוא שנמסרתם למיתה עלי ואני הוא שנהרגתם עליו לכן תהיו אתם כמוני מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך תהיו אתם חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים שנאמר ימלך ביפיו תחיינה עיניך תראינה ארץ מרחקים סאי תראינה ארץ מרחקים אלו הלכות

שמע אלי יעקב וישראל מקורלי וגו'. זש"ה אחס רחמים אשר עשיתי למצרים וגו' ועתה אם שמע תשמעו בקולי וגו' לא באתם אלי אלא שתשמעו בקולי כיו שמע אלי יעקב. א"ר אכדו לע"ל עתידין הכל לכות תמחן כנגד מי ששמע להקצ"ה ואומרים מה הוא כך פלוני ישנע ולא סנה מימיו ולא קרא וברי הוא יושב עם האצות ומסית עמקן והקצ"ה אומר לכן מה לכם תמחן לא זכו אלו אלא מפני ששמעו לי כחייבן שנאמר און שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין כיו שמע אלי יעקב (טס פט"ג):

אורח חיים למעלה למשכיל לתען סור משאלו מטה. ר' ירמיה נס"ר בדכיה און אורח חיים אלא ד"ת דכתיב עץ חיים הוא למחויקים נה. למעלה למשכיל למי שכוא מסתכל במצותיה דאורייתא. לתען סור משאלו מטה. ד"ל אורח חיים אלו יסודין דכתיב ודרך חיים תוכחות מוסר. למעלה למשכיל מי שהוא מסתכל למעלה לתען סור משאלו מטה. אחס מוצא בדני קרה שנסתכלו למעלה וגמלטו אביבס סלא נסתכל למעלה ויד למטה (ילקוט משלי פט"ו): הכו מחקקים. כתיב כי כה אחר ה' לבית ישראל דרשוני וסיו יש לך חיך מתוק מזה. כתיב חי אני גלם ה' אלהים סם אחסון כמותו הרשע וגו' יש לך חיך מתוק מזה. כי לא אחסון כמות המת גלם ה' אלהים והשיבו וסיו. יש לך חיך מתוק מזה. וכשנע רשע מרשעתו ועשה משפט ודקק הוא את נפשו וסיו יש לך חיך מתוק מזה (שכ"ד רפ"ו):

אך טוב לישראל אלהים. וכל לכל ת"ל לצרי לנב אלו שלכן בריו נמעות. אלו שלכן ברור עליהן שאין בידם עון. אשרי אדם עו לו כך. וכל לכל ת"ל מסלות בלכנס אלו דשניולין דאורייתא כנישק בלכהון. הטיבה ה' לטובים וכול לכל ת"ל ולישרים בלכותם. טוב ה' למעו זיוס צרה יכול לכל. ת"ל לכל אשר יקראו בלמת. מי אל כחוך נוסח עון ושנע על פשע וכול לכל ת"ל לשארית נחלתו (ויק"ד פ"א וליבה פ"ג):

רב הונא אחר אם נכשל אדם בענינה וחייב מיתה כידו שמים מה יעשה ויחיה כו' (לעיל פ"ד מ"א):

ובעולם הבא. בני אס תקח אמרי ומצותי תלסון אחר הקצ"ה לישראל על הר סיני אם זכיתם להצפין ולקבל תורתני ולעשותה אני מציל אתכם משלש פורעניות ממלחמת גוג ומגוג ומחבלו של משיח ומדינה של גיהנס. ומצותי תלסון אחר. אם זכיתם להצפין את תורתני אני משביע אתכם מטוב כמסון לע"ל שנאמר מה רב טובך אשר צפנת וגו' נגד בני אדם. אחר הקצ"ה אני מודיע לאוה"ע לע"ל אותה בטובה שאני מעיב לכם פ"ח שתקשיבו לד"ת דכתיב להקשיב לחכמה חונך כי אם לבינה תקרא (מי משלי פ"ב):

שנאמר כי חיים הם למוצאים ולכל בשרו מרפא. כל מי שמוצא ד"ת חיים הוא מוצא מצא אדם רב ללמוד מחט דבר מן התורה או פרק אחד חיים הוא מוצא לכך נאמר כי חיים הם למוצאים וגו':

יורה אור ע דכיה ל: ס סללים ג: צ עס לר: ק משל ד: ר איוכ לו: ש ימפיה ל: ח חיות לו: א סמיה ג: ב ט"ל סס: ג ושסס ג:

שנו חכמים

פרק ששי

אבות

כי תזכירי תזכירי חיים. כל מי שזכו מצינו בד"ת אף חני מצינו לו בכל מקום (מ' משלי פ"ח):
 ואומר עץ חיים הוא למחזיקים בה וגו'. ע"ל בפ"א מ"ד חילו נאמר לעמלים בה לא היתה תקומה בו':

מנחמי להם מקנה. יהי לח"ח מנכסיהם: בכל החכמה. במחלת החכם יכנס זה בעל הכסף שהוא מהגס אותו מנכסיו: למימיהם. של תורה שמשפטיהן עממיהן נדזקין ונחרין כמין המיומנת למלאכה: למשמאלים בה. צלחן יגעין בה כל זרען. ח"נ מיימיהם בה עובדים לשמה משמאלים שלא לשמה: שמחהפכות עליו. מי שהיה עני בילדותו ועשה עשיר לעת זקנתו דומה לו כאלו עבדו ועשה חי מתוך מיתה: דהיינו שזכות התורה והמטה שזכר המה יוכיח לך שמהיה הזקנה פנות חיים מתוך מיתה שהיה העניות שהיה לו ככר בילדותו (רש"י): אבל התורה. אינה כן שאף הבא לידי זקנה או יסורין ואינו יכול לעבוד בתורה הוא לכול מחמת זכריו עובד עובד יטבון בשיבה: **מתני'** ה' הגי' כו' גאה לצדיקים וגאה לעולם. דכשימלאום הצדיקים לא די שירותו הם עי"ז אלא גם בני העולם יריומו עי"ז. כי הגי' יתן להצדיקים חן לפני שרים ומלכי חרץ להיות דורשי עובד לעמם. וככה. יציע עפוק מיד עופקו. וגם ללמוד וללמד תורה צריכה. ונשאר. ימכו עניים וחזונים. וע"י הכבוד. יהיה עליהם נשמת בדבר ה' ליראה אותו. ונחממה. ילמדו לעם לדעת את ה'. וצוקה. יהיו דגריהם דברי עטם ומישיבים. וע"י השיבה. יוכלו לספר לכל הרפמקאות דעזו על יראי ה' והכלי' ה'.

אל גנת חנו ירדתי וגו'. ר' עזריה אמר מה חנו זה עלו משמר פרוי כד עמי הארץ שבישראל מחזיקין בד"ת מה"ד עץ חיים הוא למחזיקים בה וגו' (שכ"ר ע"ט): א"ר יודן למה נמשלה תורה בעץ חיים מה עץ החיים פרוש על ג"ע כך התורה פרושה על כל החיים ומניחתן לתחת עץ החיים כהא דא"ר יוחנן נר אבה למה נקראת התורה עץ חיים לפי שהבינה על כל החיים (ילקוט משלי ס"ד):

ואומר כי די ירבו ימוך וגו'. רבנן אמרי אמר הקב"ה אם נרכנת את התורה לעצמך את חברך מנין שנאמר כי די ירבו ימוך ויפסו לך שנת חיים, ואם תאמר שחא לרעתכם נתתי לכם את התורה לא נתתי אותה לכם אלא לעובדיהם שאלכיהי השרת נחלו לה ונעלמה מהן שנאמר ונעלמה מעיני כל חי אלו החיות ומעוף השמים נסחרה אלו החלכיים שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים. א"ל בני ממח"ס היה נפלאות אבל חכם אינה נפלאות שנאמר כי המטה הואת אשר חנכי מנוך חיים לא נפלאות הוא ממך (דכ"ר פ"ח):

עשרה דברים נקראו חיים. הקב"ה אלהים חיים. תורה שנאמר עץ חיים וגו' ושראל שנאמר ואתם הדניקים בה' אלהיכם חיים וגו'. חכמים שנאמר תורת חכם מקור חיים. צדיקים פרי צדיק עץ חיים. גן עדן ועץ החיים נתון בגן. ארץ ישראל שנאמר ונתתי לבי בארץ החיים. ירושלים שנאמר אהכלך לפני ה' בארצות החיים. גמילות חסדים שנאמר כי טוב חסדך מחיים (אדר"ג פל"ד):

הגוי והכח והעושר כו' והזקנה. עשרים דור עד אברהם אין כתיב בהן זקנה אלא זו שנאמר ואברהם זקן. ועמד יוחנן אף הוא שנאמר זו ויחי כי זקן יוחנן עמד יעקב אף הוא שנאמר ועיני ישראל כבדו מווקן זש"ה יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בנייהם ואין סדרך אלא זקנה שנאמר חפצת בחורים כחם זכר זקנים שיבה. הגריהם זכה בחמשה דברים שטנו רבותינו כאב זוכה לכן בחמשה דברים בני (בתואר) בעושר וגבורה ובחכמה ובשנים וכן ליוצא וכן ליעקב וכן יעקב ליוסף כו' עש"ב. כל מי שיש לו זמנת זוכה בה"ד הללו כו' ולומ' תחת אבותיך יהיו בניך (אג"כ פ"ח): עשרת חפצת שיבה וגו'. אם ראות אדם שמתעסק בתורה ונג"ח עתיד הוא לזכות לעטרת שיבה לכך נאמר בדרך צדקה תמלא. כל ולמד מאברהם כו' (מ' משלי פט"ו):

נעשית לו עם מיתה והיינו דאמר רבא דאומן לה היא ליה סמא דחיי דלא אומן לה תהוי סמא דמותא: (קדושין ל) חנו רבנן ושמתם עם תם נמשלה תורה בסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה כו' (לעיל פ"ד מ"ח): ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. (יומא ע"א) כי אורך ימים ושנות חיים וגו' וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים א"ר אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכין לו סרעה לטובה: (קדושין ע"ב) רבי גהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואני כלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לעוה"ב ושאר כל אומניות אינן בן כו' אבל התורה משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אתרית ותקנה בזקנותו בנערותו מהו אומר "קויה" יחליפו כח בזקנותו מהו אומר "עוד יעובד בשיבה וגו': **מתני'** ה' רבי שמעון בן יהודה משום ר"ש בן יוחאי אומר הגוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים גאה לצדיקים וגאה לעולם שנאמר יעשרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא

הלכות שהן היו בדעתו של הקב"ה חתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ואמר אותן לישראל: **שנאמר** כי חיים הם למוצאייהם. (מכילתא בשלה) יהיה אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך. אלו עשרת הדברות. והישר בעיניו תעשה אלו אנרות. והאונת למצותיו אלו גזירות שוות. ושמרת כל חקיו אלו הלכות. כל המחלה אשר שפתי במצרים לא אשים עליך הא אם אשים אני ה' רופאך דברי ר' יהושע. רבי אלעזר המודעי אומר אם שמע. שומע אני רשות ה"ל תשמע חובה ולא רשות. תשמע זה הכלל שכל התורה תלויה בה. לקול ה' אלהיך מלמד שכל כי שהוא שומע לקול הגבורה מעלין עליו כאילו עומד ושמש לפני חי וקים לעולמים. והישר בעיניו תעשה זה משא ומתן באמונה, והאונת למצותיו אלו הלכות, ושמרת כל חקיו אלו עריות, כל המחלה וגו' ומה ת"ל כי אני ה' רופאך אלא אמר המקום לישראל ד"ת שנתתי לכם חיים הם לכם רפואה היא לכם שנאמר כי חיים הם למוצאייהם וגו' ואומר רפאות תהי לשרך וגו': (ספרי עקב פי"מ"ח) נמשלה ד"ת למים מה מים חיים לעולם אף ד"ת חיים לעולם שנאמר כי חיים הם למוצאייהם ולכל בשרו מרפא. "ליריח שמונד טובים וגו' מה שמן יפה לראש ויפה לגוף אף ד"ת יפים לראש ויפים לגוף שנאמר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותך, ואומר כי לית חן הם לראשך וגו', ואומר חתן לראשך לית חן עמדת תפארת תמנך. נמשלה ד"ת לשמן ודבש. וכה"א 'ומתקים סרפש ונופת צופים: (ספרי בחזק פי"ט"ז) 'יערף כמטר לקחי אין לקחי אלא ד"ת שנאמר "כי לקח טוב נתתי לכם, ואומר קחו מוסרי ואל כסף, ואין מוסר אלא ד"ת שנאמר שמע בני מוסר אביך, ואומר שמעו מוסר וחכמו, ואומר 'החזק במוסר אל תרף, ואומר 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה' ואין דברים אלא ד"ת שנאמר 'את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם. כמטר מה מטר חיים לעולם אף ד"ת חיים לעולם אי מה מטר עולם עציבים בו מי שבורו ונתו מלא יין ונתו וגרנו לפנינו מצירים לו אף ד"ת כך ת"ל תול כמל אמרתי מה של כל העולם כולו שמחים בו אף ד"ת כל העולם שמחים בו: (הגדה"ל ספ"ג) ד"ת נמשלו כיון וכחלב שנאמר "חכלילי עינים מין ולבן שנים מהלב מה חלב זה מטרל את החתונות והיין הוא ברתן קורת רוח אל הזקנים ומשמחין את לבו ומשיב את נפשו ומאיר את עיניו כך ד"ת הן מנרלין את לופריהן ונותנין קורת רוח למי שעמל בהן ומשמחין את לבו ומאיר את עיניו שנאמר 'תורת ה' תמימה משיבת נפש ערות ה' נאמנה מחכימת פתי פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים וגו': ונאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. (ספרי עקב פי"מ"ח) ר"ש בן יוחאי אומר "כימי העץ ימי עמי ואין עץ אלא הורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, והרי דברים ק"ו וכה אם התורה שלא נבראת אלא לכבודן של צדיקים הרי היא קיימת לעולמי עולמים ק"ו לצדיקים שבשבילם נברא העולם: (מכילתא בשלה) 'עויריהו ה' עץ. רשב"י אומר (נ"א דורשי רשומות אומרים) דבר סן התורה הראהו כענין שנאמר 'עויריהו ויאמר לי יחמך דברי לבך. וכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה: ורומב"ה מאושר. (כמוטת קינ) א"ר אלעזר ע"ה אינם חיים בו' דכתיב "כי מל אורות טלך וגו' כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו בו' מצאתי להם תקנה סן התורה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים בו' כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פונמטיא לת"ח והמנהיג ת"ח מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה כו' (לעיל פ"א מ"ד): (ירושלמי סוטה פ"ג) א"ר חנא ר"י בשם ר"ח עתיד הקב"ה לעשות צל לבעלי מצות בצלם של בעלי תורה מ"ט "כי בצל החכמה בצל הכסף, ואומר עץ חיים היא למחזיקים בה וגו': (עין בפ"א נפ"י) ימי ציחק בית ועד לחכמים סרבה מאמרים השייכים (לחן): ואומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. (שנת ע) אמר רבא בר רב שילא מ"ד אורך ימים בימינה וגו' כו' למיימינים כח אורך ימים איכא וכל שכן עושר וכבוד למשמאלים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא (עין בפ"ד מ"ט): (יומא ע"ב) א"ר יהושע בן לוי מ"ד 'חזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו עם חיים לא זכה נעשית לו עם מיתה והיינו דאמר רבא דאומן לה היא ליה סמא דחיי דלא אומן לה תהוי סמא דמותא: (קדושין ל) חנו רבנן ושמתם עם תם נמשלה תורה בסם חיים משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה כו' (לעיל פ"ד מ"ח): ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך. (יומא ע"א) כי אורך ימים ושנות חיים וגו' וכי יש שנים של חיים ויש שנים שאינם של חיים א"ר אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכין לו סרעה לטובה: (קדושין ע"ב) רבי גהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואני כלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לעוה"ב ושאר כל אומניות אינן בן כו' אבל התורה משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אתרית ותקנה בזקנותו בנערותו מהו אומר "קויה" יחליפו כח בזקנותו מהו אומר "עוד יעובד בשיבה וגו': **מתני'** ה' רבי שמעון בן יהודה משום ר"ש בן יוחאי אומר הגוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים גאה לצדיקים וגאה לעולם שנאמר יעשרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא

תורה אור ר שמוס טו : ה ספ"ט ג : ו פלגים יס : ז וננים לב : ח משלי ד : ט כסא א : י טס ד : כ כוסס יד : ל נמדבר יד : מ נכאית מע : נ פלגים יט : ס ישיע סס : ע שמוס קו : פ פלג ד : ז ישיע כו : ק דמיס ד : ר קבלת : ש דמיס ד : ת ושיע מ : א פלגס לא : ב פלג קו :

תורה אור ר שמוס טו : ה ספ"ט ג : ו פלגים יס : ז וננים לב : ח משלי ד : ט כסא א : י טס ד : כ כוסס יד : ל נמדבר יד : מ נכאית מע : נ פלגים יט : ס ישיע סס : ע שמוס קו : פ פלג ד : ז ישיע כו : ק דמיס ד : ר קבלת : ש דמיס ד : ת ושיע מ : א פלגס לא : ב פלג קו :

ובן כתוב בספר תהלים טוב לי תורת סיד מאלפי זהב וכסף. בל וראה
הואך דוד משבח את התורה הנחמדים מזהב ומסו רב. ולא עוד אלא
ככל מיני תבואה אין מיני תסולת נקיה שהוא נפש בנפח. וד"ח חגיגין
מחנה שנאמר ונסת צופים. א"ר חנינא א"ר תאמר שאין בכל התסקין מחוק

ואני חתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות. אתן לך אלף אלפי זהב וכסף. בל וראה
לך: אלא במקום תורה. כדחק שחכרין יקיימוהו בידך ולא בנותך אל פשען:
לפי שכשפת פסירתו של אדם כו'. האסוף לאמר מלבד הנחה רוח שיש לסעוהקס
בתורה בעולם הזה כמו שכתוב שם כהוב לנב א"ר תורתך שששטי, אבל
כדי תודה לי שכשעת פסירתו: וכן כתוב

בספר תהלים כו'. ר"ל חף חס תאמר שש"י
כסף וזהב זוכה לחיי האש"ב בעשותי נהם
חסד ולדקה בלחן הלל מי לט גדול מדוד
מלך ישראל כי כל ממונו היה נטון לנדקה
ועם כל זה אמר טוב לי תורה סיד וגו':
ולומר לי הכסף וגו'. כלומר ועוד טעם
שמה שלא להתפנות אחר המעשה שהרי כל
הכסף וזהב הוא של הקב"ה וא"כ כל מה
שממנו לי חס ירנה השי"ת ליקח אותו מידי
יקחו. ואם ירנה יוכל ליתן לי עשר רב
במקומו מידו בהנחה והמלאה על כן צו
בספר לבי ואני דר אלף במקום תורה:
מהני

דפריקתו וידע ביה דישאל הוה כבר עכשיו מהדרנא. מאי ואומר וכי תימא מאן דיהיב לאתר
מות כהני כי לא יהיב בריוו מירי. תא שמע לי הכסף ולי הזהב עד דיהבתיה ניהלך הוה לך
למעבר. אמר רבא שמע מינה מית איניש אבר פמונו: (במדרש"ו פ"ח) פעם אחת דייתי עובר
במקום למסום ושנת בצורה היה וסצאני ארס אחד ואמר לי רבי מאיזה מקום אתה ואמרתי לו
מקום פ"וני אני שכולה חכמים ורבנים וא"ל רבי עב במקומי שאני טראה אותך ואני נותן לך
חטים ושעירים וכל מיני קטניות. ואמרתי לו בני אפילו אם אתה נותן לי אלף אלפים דינרי זהב
אין אני מניח מקום תורה וא"ל רבי מפני מה ואמרתי לו מפני שכל אותן בני אדם שא"ה
רואה אותם בעולם הזה שמשפיקין את עצמם ועומדין במקום שאין בה דברי תורה ולאחר שעה
מתים והולכים להם לפי שאין בליון לו לאדם לבית עולמו אלא דברי תורה ומעשים טובים בלבד
שנאמר בהתהלכך תנחה אותך וגו', ואומר יזהלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספקך, ואומר יולך תהיה
צדקה לפני ה' אלהיך: ואומר טוב לי תורת סיד סאלפי זהב וכסף. (ספרי קרח פ"ו ק"ט) שוהב
וכסף מוציאים את האדם מן העולם הזה ומן העולם הבא אבל תורה מביאה את האדם לחיי
העוה"ב וכה"א יולי מה יקרו רעיק אל מה עצמו ראשיהם: (מדרש"ו פ"ח) כך אמר להם הקב"ה
לישראל בני וכי מה שמרתה ישלו לאדם אלא ברת בלבד הא כל השמח בכסף וזהב ובאבנים
טובות ומרגליות מה שמחתו בהם לאחר מיתה הלא לאחר שמחתו מות א"כ מה יתרון לכל
שמחתו: (ספ"ה) לא יאמר אדם בלבו לעצמו אין העולם הבא אלא תהו ובהו לכן אלך
בשרירות לבי ואוכל ואשתה ואהנה בעוה"ז ואח"כ אלך מן העוה"ז, ואם הוא עושה כן עליו הוא
אומר יאמר נבל בלבו אין אלהים ואם הוא ת"ה תושך סמנו חכמה ובינה ואם גנה א"ע לדברים
אחרים עליו הוא אומר כי נבל נבלה ידבר וגו': ולא עוד אלא שבשעת פסירתו של אדם
אין

אותו היום את מה קשה את לא שדה יפדה ולמה יקר פדיון נפש א"ל הקב"ה ולא אמרתו לכם קחו אותו עד שהוא נוול אתי כתנתי ושחד לא
תקח ואמרתי תנו לי שחד ואני מקבל מכם. שנאמר שחד מחיק רשע יקה חילו אותה שעה נתתם לי בייתי מקבל מכם עכשיו איני מקבל מכם ואני
אתם יכולים שאיני מקבל שנאמר ולא יקח שחד ולמה ויקר פדיון נפש ומה וחדל לעולם מי שהוא חדל כחותיו היום לעולם ולומר ויקח עוד לנח
לא יראה בשחת ולהיכן הם הולכים אמרו בני קרח לשאול שנאמר כלאן לשלול וגו' (מ' תהלים פת"ו):

לך אל נמלה עזל ראה דרכיה וחכם אשר את. לה קצין וגו' תכין בקין לחמה. רשב"א אומר עלוב היה אדם זה שנריך ללמוד מן הנמלה חילו למד ועשה
עלוב היה אלא שרריך ללמוד מדרכיה ולא למד (ספרי הווי"ו):

נברר שם מעושר רב. בל וראה כמה שקול הוא שם טוב שהפילו יש לו לאדם אלף דינרי זהב ולא קנה שם טוב לא קנה כלום. וכס"א כי
לויט חן הם לראשך וענקים לגרגרומך ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת א"ל תעונו וכתיב טוב פרוי מחרון
ומסו ותבואתי מכסף נכחר. וכתיב עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים הם זכה לקנות ענוה ויראת ה' זוכה לקנות עושר וכבוד וחיים ואם
לאו נניס פהיס לכך נסמך לו נניס פהיס בדרך עקש (מדרש משלי פכ"א):

לכו נניס שמעו לי יראת ה' אלמדכם. בשעה שהצדיקים נפטרים מן העולם אין מצוין לנביהם לא ע"י מתן ולא ע"י נכסים אלא בשביל יראתו
של הקב"ה וכן אתה מוצא בדוד מה כתיב ויקרבו ימי דוד וגו' ושמת וגו' חף יעקב טוב לבניו בשביל יראתו של הקב"ה שנאמר יראת ה' אלמדכם
(אג"ב ספ"ה): ר' יוחנן הוה תטיל סליק מטכריה לצפורין וכוה ר' חייא בר אבא מסמך ליה מטין חד בית חקל אחר כדין בית הקלא הוה דידי
וזבינית יתיב בגלל לתוכי באורייתא. מטין חד בית כרמא אחר כדין בית כרמא הוה דידי וזבינית יתיב בגלל לתוכי באורייתא. מטין חד בית
ותחא אחר כדין בית זיתא הוה דידי וזבינית יתיב בגלל לתוכי באורייתא. שרי ר"ח בני אר"י מה את נכית א"ל על דלא שנקות לבינותך כלום.
א"ל קלה היא נבייך מה שעשיתי שמכרתיו דבר שנכרה לששה ימים וקניתיו דבר שניתן לת' יום שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה.

כד דמך ר"י הוה דורו קורא עליו חס יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאלה ר"י את התורה צו יבנו לו (ויק"ר פלמ"ד):
ולא עוד כו' אלא שאין מליון לאדם לא כסף וזהב כו'. חני נסס ר' מאיר כשאלם נא לעולם דידי הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי הוא
אני נוחלו וכשהוא נפטר מן העולם דידי הן פשוטות כלומר לא נחלתי מן העוה"ז כלום. שכן שלמה אומר כאשר יצא מבטן אמו ערום יצא
ללכת כשבה ומאומה וגו' וגם זו רעה מולה כל עומת שכל כן ילך בה היאך מה דתתא בחליטין כן ייוול ליה בחליטין (קה"ר פ"ה):

ואבד העושר ההוא בענין רע וגו' כאשר יצא מבטן אמו. גניבה אחר לשועל שמאל כרס כו' לעיל פ"ד בפ"ו איובו עשיר השמח בחלקו עש"ב:
ידעתי כי אין טוב כס כי חס לשמות ולעשות טוב בחייו וגו' וגם כל האדם שיאכל ושחה וגו', ר' חננאל א"ר נחמן בריה דרשב"י ר' הניחמא וא"ל רבי
ירמיה ור' חיהשכא כש"ר שמואל בר יצחק כל אכליה ושתייה שנאמר במנולה הוואת בתורה ונמעט"ט הכתוב מדבר א"ר יונה בנין אי שכולן שנאמר
והוא ילונו בעמלו בעולם הוה ימי חיו לקצר וכי יש מהכל ומשתה בקצר שחליין את האדם לקצרו אלא אלו תורה ומעט"ט שפוסה האדם, קה"ר פ"ג):
אורח לחיים שומר מוסר. שלא יאמר האדם הואיל ונתחכמתי בתורה תחלה אלך מעכשיו ומתעסק במחון ובנכסים והוא אינו יודע שהיה מושלים
לו כלום שנאמר לא יועילו אוצרות רשע. ומהו שיעיל לו ד"ת שנמשלה בחיים שנאמר אורח לחיים שומר מוסר. ונדקה תליל מחות

תליל
יראה אור ש תכלים קיע : ח פסלו : א חש : ב ישימם : ג דכיס כד : ד פסלים קלע : ח כס ד וגו' : ו ישימם לג :

לך כחכם שמורה לקטת דבר שחביב לו : עבד שמכרו רבו . מאהר שמכרו הקב"ה למכונתו וגרשו מעליו יש לו עליה כלום : העולם על רוחכם . כל מה שאחם סטרים לא יכיה : ולא אלמנה נמורה . דעה לא כחזית אלמנה אלא כאלמנה כחשה שפומדת באלמנת חיות על בעלה שהלך ועפיד לחזור : צישראל כסיב . וחייתו לכם לאלהים חע"פ שחיום לי לעם ומחוק שחזי מקדנן הם יהיו לי לעם אכל גרים חין מקדנן ליתן מן הפמים חח"כ הם מקדנן ענמה חחלה להיות טובים : בחלום חדבר לו . ציוס הכוה קא דייק ציוס ולא צלילה שמראים לו חלום כדי שיתפלל על הדבר : דו נסויה עליע . להגן : חמוי ליה . על ידי כומן רמו לו החזיר פניו : במחוג . צרמו : שלשים חיל . רחמי גיטום והטרות חלוקות : לנין

וארץ ובהם"ק בו' ואת אצרת העבדים באומה אדרת כיון שירע שחמא התהיל מבקש רחמים בו' : (הגדול"ר פ"ט) עתיד הקב"ה לישב בבהמ"ד הגדול שליו צדיקיו עולם יושבין לפניו ויאמר להם למי אתם משולים נשא אדם אשה טובה ויפה הוא שבת בה נשתנה יפיה או מבקש לישא אינה אצרת עליה אבל אתם אין אתם כן אדוכים אתם לי מההלה ועד סוף לעולם ולעולמי עולמים שנאמר "וואמר ה' אלי עוד לך אהב אשה אהבת רע ומנאאת כאהבת ה' את בני ישראל והם פונים אל אלהים אהרים וגו' עד אחר יטובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם וגו' ואומר יהן ישלח איש את אשרו והלכה והיתו לאיש אהר הישב אליה עד ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' בו' ואע"פ כ הוא מעביר עונתיהן של ישראל ואינו משמ" קנאה ונקמה עליהם בכל מקומה מושבותם ה"ת לא מצע פהם ועונותיהם הוא מעביר ראשון ראשון מבגד פנים ואין מעשיו כמעשיהם : (חלק ק"ה) אמר שמואל באו עשרה בני אדב אל יחזקאל וישבו לפניו אמר להם הורו בתשובה אל' עבר שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלם יש זה על זה כלם אל' הקב"ה לנביא לך אמר להם "אי זה ספר כדיהוה אמנם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר סכרתו אתכם לו , יוהעזרה על רוחם היה לא היה אשר אתם אוכרים נדיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן , יהי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חוקה ובזרוע נשויה ובהמה שפוכה אמלוך עליכם : (ספר חקמי) והבאתי אותם בארץ אויביהם . זו מדה טובה לישראל שלא יהיו ישראל אוכרים הואיל וגלינו לבין עו"א נעשה כמעשיהם אני איני סיחם אלא אני מעמיד נביאי עליהם ומחזירן אותם למוטב תחת כנפי שנאמר והעולה על רוחכם היה לא יהיה וגו' על כרחכם שלא בטובתכם כסליך אני מלכותי עליכם : (ספרי) עתידה כנכת ישראל שהאמר לפני הקב"ה אתה כתבת לאמר הן ישלח איש את איתו וגו' אומר לה כלום כתבתי אלא איש והיא כבר נאמר "כי אל אנכי ולא איש וכי גרושים אתם לי ביה ישראל בה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמנם : (הענין כ) א"ר ר' יהודה אכר רב ס"ד דיתתה כאלמנה כאלמנה ולא אלמנה מכש אלא כאשה שהלך בענה למדינת הים ודעתו לחזור אליה : (ק"ו פ"ט) אמר רבה בר רב הונא זו פעלה יתירה יש בין ישראל לגרים דאילו בישראל כתיב בהו "והייתי להם לאלהים והם יהיו לי לעם ואילו בגרים כתיב "כי הוא זה אשר ערב את לבו לנשא אלי נאם ה' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים : (הגיגה ה) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא אמר רבא אכר הקב"ה אע"פ שהסתרתו פני מהם בחלום אדבר בו , רב יוסף אמר ידו נשויה עלינו שנאמר "ובצל ידי כסיתך . ריב"ח הוה קאי בי קיסר אחוי ליה ההוא סינאה עמא דאהרירינורו מריה לאפיה סינאה , אחוי ליה איהו ועור ידו נשויה עלינו : (גדלות לה) "והאמר ציון עובדי ה' וה' שכחני . היינו עוובה היינו שבוהה אמר ר"ל אס"ה כנכת ישראל לפני הקב"ה רבש ע ארם נושא אשה על אשרו ראשונה חובר מעשה הראשונה ואחה עוברתי ושכחתי . אמר ליה הקב"ה בתי שתים עשרה כולות בראתי ברקיע ועל כל מול ומול בראתי לו שלשים חיל ועל כל

מעשה , תצקשו כוז סלה מה אחס סנורים על ידי שנחלקה השבינה לשעה היא קיימת לעולם ודעו כי הפלה ה' חסיד לו כבד בשרנו עי שעויה נחמו נחמו עמי וכד תיתי שעתי ה' ישמע נקראי חלו (מדרש תהלים פ"ד) : למה לצנח תשכחו מעובדו לאורך ימים כי אם מאלום מאסתו קנסת עליט עד מאלד . משל למלך שהיתה לו מעורגא וקיתה חביבה עליו ביותר וע"י שהיתה המעורגא יודעת שהמלך מחבבה יותר מדאי היתה שושעת על כבודו של מלך ומסלגת על גוירותו פטס אחת כעס עליה המלך וגור על עבדיו שיבאו ויגרדו אותה בשערך שושבינה שהיפ שס עומד ומחמיה כיון שראה כן מיד בא לשני המלך ה"ל אדוני המלך אמר לי מה יש בדעתך לשב חליה או לא לשב חליה אם יש בדעתך לשב עליה שליט הוא האדם באשתו ואם אין בדעתך לשב עליה היה לך לנרשה שתלך והנשא לאחר , כך אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע המלוס מוספת את יחודה אם צניון בעלה נס"ך אם יש בדעתך לשב חליה מדוע הכיתני ואין לנו מרפא , אמר לו לך לרבו ולרבו של רבך תשה רבן כל כל הנביאים כך אמרתי לו ככופ כל סתוכחות ואף גם זאת וגו' לא מאסתים ולא בעלמים בו' ע"ש (פסיקתא ותאמר ציון) :

כת"ב אחד אומר כי לא יעוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול וכחוב אחד אומר כי לא יעוש ה' עמו ונחלתו לא יעווב . ארשב"נ פעמים שהוא עושה בעבור שמו הגדול ופעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו כח"ל בעבור עמו ונחלתו כמו הגדול . א"ר ראוון לעולם הוא עושה בעבור שמו הגדול וה"ל למעני חעשה לכם בית ישראל כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם . ר"י ור"ג ורנן ר"א חין הואיל אלא חחלה כמד"ף ואתה הואל לבדך את עבדך . ר"א חין הואיל אלא לינה כמד"א הואל נא ולקן וייטב לך ורבנן אמרי חין הואיל אלא שנוטה כמד"א ויואל שאל את העם (אגדת שמואל) : אל חראוני שאני שחרטורת . א"ר יצחק אמרו ישראל לעו"א למה אתה אנו דומין לשפחה כושית שורדה למלאות מים מן המעיין עם חדרתה ח"ל אדוני רוצה לגרש את אשתו ולישא אותי אמרה לה למה היא מתגרשת ח"ל שראה ידה מפוחמות ח"ל וישמע חזון מה שפיך מדבר אם זו על ידי שראה ידיה מפוחמות היא מתגרשת את שכולך מפוחמת עאל"ו . כך לפי שעו"א אומרים וימירו את כבודם בתבנית שור אומרים להם ישראל אנו לפי שהכעסנו את הקב"ה פעם אחת אומרים לנו חין ישועתה לו באלהים סלה הם שחכעיסוס להקב"ה חמשי אתם עאל"ו . וישראל אומרים להם למה אנו דומים לכן מלך שילא לו במדבר נפסה בשמש נכנס למדינה כמעט שמניט ומעט מרחללותו חתלבן גופו כך אנו שחשה של ע"א שופתנו אכל אחס עד שאחס בחיני אתכם אחס עובדים חלילים (שהש"ר פ"ח) :

ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' . כך עו"א אומרים חלילים בנו חסן אומרים ישראל יבא הבקר ואנו יודעים בו' (לעיל פ"ג צפ"י) ודע שמחן שרן של צדיקים) : משל לזוגין שהמרו לחטים אנו יפוס מכם שעליכם ועליט המטר יורד והשמש זורח על שיני אמרו לכן החטין לא מה שאחס אומרים ולא מה שאנו אומרים אלא החזרה נא ומפריש חוקנו לחזרה ולכם לעשות לחילה . כך עו"א וישראל מעורבין באחס בעולם שנאמר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ועו"א אומרים לישראל אנו יפין מכם שעליכם ועלינו השמש זורח ח"ל ישראל לא מה שאחס אומרים ולא מה שאנו

תורה אור ש' פסוק א : ח דגרים כד : א ויכטי נ : ב יחזקאל כ : ג סס : ד ויקרא פו : ה פוסט יא : ו יצפס א : ז ברכות תו : ח השב י זבדים לא : י כדבר ית : יא יעשה נא : יב כס סס :

שאלו אומרים חלל הרי היום כל והתם יודעין שמכניסין את הנדוקים לג' ולרשעים נגיבנם שנאמר ורבים מישיבי אדמת עפר יקיצו חלל לחי עולם וחלל לחרפות לדראון עולם לכך נאמר ועדפה יד ה' וגו' אותה שעה ושנתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' (אג"כ עכ"ג) :

יין מניין ישועת ישראל . אחת מוצא כ' פעמים בתוך כספר תהלים מי יתן מניין אחד בספר ראשון וא' בספר שני ולמה א"ר נחמיה מפני שכתוב ב' פעמים הושיענו אלהי ישענו א' כס' תהלים וא' בדברי יוחיים לפיכך כתיב ג"ס מי יתן משל לבן מלך שאירס בת מלך וקבעו פרוטוגמא כיום פלוני בנז של מלך מצפה לשמחתו בתו של מלך מצפה לשמחתה מי מעכב פרוטוגמא משכנת כך הקב"ה מחכה לישועתן של ישראל וישראל מחכים לישועתו מי מעכב פרוטוגמא שנאמר כי יום נקם בלבי (מ'תהלים פ"ד) :

לניין וקריין וגמטרא . שמוה של שררה כגון שלטון והגמון ודוכס ופחה : בלא רוחם . שלא יתקיים הטולם מרוב הכל והמימות : זה חלמיו כסופו . שטפס פכשו ואלו פוטן עד זמן גדול וחל"כ פוטן פידות הרבה . לא שאין מחשב מעט מעט כשאר חלמט חלל ככופו טלו יחד : סופים . שפלין וכפויין : ולימי כדאי . ולימי ראוי להסתפק בצרחה ומי יתן וחוכה לכך : ונאו החוכדים . מלמד שלא יהיו חכמים בין החומות : יחכה ה' . הוא פנמו מחכה ומתחוק שיבא משיח : חי לו למי שיעלה על דעמו לעכב את ישראל : מי מפיל כפוח בין לבית . לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דמוסכן הוא כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם : יום ירעאל . יום כסמחון וקרי

כל חיל וחיל בראתי שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי שלשים דהגין ועל כל דהגין ודהגין בראתי לו שלשים קרמין ועל כל קרמין וקרמין בראתי לו שלשים גסמרא ועל כל גסמרא וגסמרא הליתי בה שם"ה אלפי רבוא כוכבים כנגד יסוד החמה וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עובתני וש-חהני התשבה א-ה עולה כו' : (מעמ"נ) אר יהושע בן לוי מ"ד כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' ה"ק בשם שא א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל : (ינמות סג) אמר ר' אלעזר מ"ד יונברכו

בך כל משפחות האדמה אפילו משפחות הדרות בארסה אין מתברכות אלא בשביל ישראל . כל גיי הארץ אפילו כפינות הבאות מגליא לאספספא אין מתברכות אלא בשביל ישראל : (מנמות ע"ג) אריב"ל למה נמשלו ישראל ליות מה זית זה אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אף ישראל אף להם במלה עולמית לא בעולם הזה ולא בעולם הבא . אמר רבי יצחק בשעה שחרב בית המקדש מצא הקב"ה לאברהם עומר בבהמ"ק א"ל למה לירידי בביתו א"ל על עבקי בני באתי א"ל בניך חטאו וגלו כו' אמר שמא ת"ו אין להם תקנה יצאה בת קול ואמרה לו יית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שכך כה זית זה אתריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן : (ינמות מז) תנו רבנן גר שבא להתגיר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת להתגיר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוחים דחופים כחופים ומטורפים ויסוין באין עליהן אם אמר יודע אני ואיני בדאי מיד מקבלין אוהו כו' , וכשם שמדיעין אותו עונשן של מצות כך מדיעין אותו מהן שברן אומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו עשוי אלא לצדיקים וישראל בזמן הזה אינם יכולים לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות : (מכות כד) א"ר יוחי ברבי חנינא ארבע גזרות גזר משה על ישראל ובאו ד' נביאים ובטלו כו' משה אמר ואברתם בנוים בא ישעיה ובטלה שנאמר יהיה ביום הווא יתקע בשופר גרול ובאו האובדים בארץ אשור : (סנהדרין נז) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן חיפה רוחן של כחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנאמר יאם יתמהמה חכה לו שכא חאמר אנו מחכים והוא אינו מחכה ת"ל ילכן יחכה ה' לחונכם ולכן ירום לרחמכם , וכי מאחר שאנו מחכים והוא כחכה מי מעכב סדת הדין מעכבת וכי מאחר שכדת הדין מעכבת אנו לכה מחכים לקבל שטר שנאמר יאשרי כל חוכי לו : (חלק"ג) יוישא משלו ויאכר אוי מי יהיה כסופו אל . א"ר יוחנן אוי לו למי שימצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי כפיל כסופו בין לכיא ללביאה בשעה שנוקקן זה לזה : (סנה"כ פ"ח) א"ר יוחנן גדול יום קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר ייתקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יורעאל וכתוב ייחי ערב ויהי בקר יום אחר : ואומר לקדושים אשר בארץ חמה ואדירי כל חפצי בם . (כפתי קדושים) יהייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' בשם שאני קדוש כך אתם הוו קדושים בשם שאני פרוש כך אתם הוו פרושים . יואבריל אתכם כן העטים להיות לי אם סוכדלים אתם מן העטים הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנאצר מלך בבל וחבריו : (מכילתא משפטים פ"ג) ואנשי קדש הזהיון לי ר' ישמעאל אומר בשאתם קדושים אתם לי . איסי בן עקיבא אומר

מעד אני עלי שמים וארץ שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יתיר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה שיעשו חטונה כדי שיגאל אותם ויבנה להם כהמ"ק שלא יתרב לעולם חסור ויתקיימו לפניו כו' (תנח"א פ"א) :

אומר להם הקב"ה לצדיקי עולם חפצ"י דכרי תורה חנינים הם עליכם לא יפה עשיתם שחיתם לתורתו ולא חיתם למלכותי שנעשה היא תלפני שכל שחכה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לעונה שנאמר לכן חטו לי נאם ה' ליום קומי לעד באלו שנצטערו על ציפי החרג ועל היכלי השמש עכשו אני מעיד בהם שנא' את דכא וספל רוח א"ת את דכא חלל אחי דכא חלו חבלי ציון שהשפילו את רוחם ושמתו את חרפתם ושחקו ולא החזיקו עונה לעצמם (פסיקתא פי' דגילו) :

אהבו את ה' כל חסידיו חמונים ניצר ה' . חלו שכן אומרים חסידים לא ראו חלל אומרים מחיה מתים ועדיין לא ראו חלל לפי שעה ומחמינים שאני מחיה מתים אומרים גאל ישראל ועד עכשו לא נגאלו חלל לפי שעה ומורו ונשתעבדו והם מחמינים שאני עתיד לגאול אותם הוי חמונים נוצר ה' (מ' תהלים פ"א) :

וארשהתיך לי בחמונה . את מוצא שאין הגלויות מתכנסות חלל בשכר חמונה . וכה"א תשורי מראש חמונה . וכה"א חמונים נוצר ה' וכה"א טוב לכוחות לה' וגו' ואמונתך בלילות כי שמחת ה' כפעלך מי גרם לנו לכוף לידי שמחה זו חלל בשכר חמונה שהחמינו אבותינו כעו"ז שכולו לילות כו' (לעיל ס"ד מ"א כפי' חזקו עשיר בשם מכילתא) :

הנחומין ישעשעו כפשי . רבי אחא בש"ר יוחנן למלך שארש מערונת וכתב לה כתובה מרובה כך וכך חסבריות אני נותן לך כך וכך ססיונות כיום אני נותן לך כך וכך עיירות ציבשה אני נותן לך הניחה והלך לו למדינת הים והיו חזרותיה מונות לה ואומרות לה סיבי לך בעל עד דאת טלייא עד דחילך עלך והיתה נכנסת לתוך חופתה ופוחתת כתובתה וקוראת בה ומזאת שכתובתה מרובה ומתנחמת . לימים בא המלך ממדינת הים אחר לה בתי היאך המתנת לי כל השנים הללו . אמרה לפניו הלוני חסדתי מרובה שכתבת לי ככרהיו חזרותי מאבדות אותי מתך . כך העו"א מניין לישראל ואומרים להם עד מתי אתם מתים על חלביכם ונהרגים עליו ונותנים נפשכם עליו כמה פורענות הוא מניא עליכם כמה צרות הוא מניא עליכם שצו לכם חללנו ואנו עושים אתכם דוכסים ואיפרכין ואוסטרעליטון וישראל נכנסים לתוך כתי כנסיות ולתוך כתי מדרשות ופוחתים ס"ת וקורין בו ופניתי חליכם והפרותי אתכם והרבותי אתכם ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם ומתנחמים למחר כשיבא הקץ הקב"ה אומר לישראל בני תמה אני היאך המתנתם לי כל השנים הללו וישראל אומרים לפניו חללי תורחך שכתבת לנו כבר היו העו"א מחכדים אוחט מתך . כה"ד זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל לו , וכן דוד אומר לולי תורחך שעשועי אז חכדתי בעניי (פסיקתא פי' דעשה"ד) :

ואמר לקדושים אשר בארץ חמה וגו' . ואמרת חליכם קדושים תהיו . ארשכ"ג משל לכהן שהלך בדרך וכדמן לו חילוני אחד אמר אלך עמך חיל כהן אני ואף דרכי להלך בין הקברות אם את מהלך עמי מוטב ואם לאו סוף אני מניחך והולך לי כך חלל משה לישראל כי ה' חלביך מתהלך בקרב מחניך להצילך וגו' והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר כו' עש"כ (ויק"ר ר"ס קדושים) :

אמר הקב"ה לישראל אתם מתקדשים בי ואני מתקדש בכם שנאמר קדושים תהיו וגו' אמר הקב"ה לישראל עד שלא בראתי אתכם היו מלאכי השרת מקלסין ומקדישין אותי והיו אומרים צדק ה' חלבי ישראל וגו' אמר הקב"ה לישראל הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי אתכם היו קדושים כשם שאני קדוש משל למ"ד למלך שקדש אשה אמר לה הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא כבודי כך הוא כבודך למה שאת אשתי כך אמר הקב"ה למשה לך קדש לי ישראל שנאמר לך אל העם וקדשתם וקדשם בל הקב"ה ואמר להם ואתם תהיו לי ממנחת כהנים וגוי קדוש כו' ע"ש באורך (מנחות ר"ס קדושים) :

וש"ח והיה אדירו מחנו וגו' ראה היאך הקב"ה מחכב ומגדל את ישראל שקולב אבותיהן כהן שנאמר והיה אדירו מחנו ואף חלבי ישראל חלל אבות שנאמר לקדושים אשר בארץ חמה ואדירי כל חפצי בם לכן והיה אדירו מחנו האבות מהן והכל מהן ועד עכשו באבות אתה אומר ומנין

תורה אור 2 זכרים 3 : ס גרמיות כח : ע ימיס יא : ס טע : ז ידא כו : ק יתיה ס : ר חקק נ : ש יתפיס ל : ח טס : א נמדנר כד : א שמואל 3 ב 3 : א נאשם 6 : ד יקל 2 : ח טס : ו שטט כז :

שנו הבמים

פרק ששי

אבות

כא 41

ומתן שאף הקב"ה חסדי חונקן אומר להם חכם אני שנאמר ומושל ומקדו יאז זה הקב"ה שנאמר בחקלות ברכו אלהים אדני מחקור ישראל (אג"כ פי"א):
 הבן יקיר לי אפרים אס ילד שעשעים כי מדי דברי זו זכור אוכרו עד וגו'. א"ר יודן בטר אבא בר כהנא די דבורי שנתתי זו (היינו התורה)
 א"ר יהודה בר סימון מפילו בשעה שאני מדבר עמו אינו יכול לסבול זו (בשעה שאני בא לדבר עמו קשות אינו יכול להתאפק ולהראות חכמתו
 הקדומה) כי מדי דברי זו כי נודאי דבורי זו (פי' שכל דיבורי אלו חלל חליו) ר' יודן בשם רבי שמעון בן נחמן משל למלך שהיו לו פרקסין
 (לבוש הכנימי שעל הכשר) והיה מזה אה

עכדו ואמר לו קפלו ונערו וכן דעתך
 עליו א"ל עכדו אדוני המלך מכל פרקסין
 שיש לך אי אהה מזה אהתי אלא על זה
 א"ל מתי שאני מדביקו על גופי כך אמר
 מזה לפני הקב"ה רבש"ע משנעים אמות
 אי אהה מזה אהתי אלא על זה אמר
 ישראל א"ל סהן דבוקין בי ה"ד כי כה"ד
 ידבק האזר אל מחני אהש כן בדנקתי אלי
 אה כל בית ישראל כו' ע"ש (ויק"ר פי"ב):
 אימתי בשעה שתקיימו מה שאמר מזה
 לאהבה אה ה' אלהיך לשמוע בקולו
 ולדבקה זו (אג"כ פי"ב):

אומר כשהמקום מחדש הנהגה לישראל הוא מוסף להם קדושה: (ספרא אחי) ושמרתם את
 משמרתיו וגו' ולא הטמאו בהם מלמד שכל העריות קרוים טומאה. ולא הטמאו בהם ונשמרתם גם
 אם מיטמאים אהם בהם נפלים אהם מאחרי מה הנה יש לי בכם ואתם מתהייבים לי בליה.
 לכך נאמר אני ה' אלוהיכם. וכן עזרא אומר "הנשוב להפר מצותך ולהתחתן בעמי תו' הלא
 האנף בנו עד בליה לאין שארית ופליטה ה' אלהי ישראל צדיק אהה. רבי ישמעאל אומר
 חמורות העריות שהיא פותח בהן ביו"ד ה"א והותם בהן ביו"ד ה"א שבתהלת הענין הוא אומר
 ט"איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה'. ובסוף הענין הוא אומר ושמרתם
 אה משמרתו אני ה' אלהיכם. רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שמופן
 לנהק בעריות לפיכך בא עליהם בגזירה אני ה' אלוהיכם דעו מי הגזיר עליכם: (ספרא ר"ג קדושים)
 'קדושים יהיו פרושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלוהיכם לומר אם מקדשים אהם עצמכם מע"ה
 אני עליכם כאילו קדשתם אותי ואם אק אהם מקדשים עצמכם מעלה אני עליכם כאילו לא קדשתם
 אהוי. או אינו אומר אלא אם מקדשים אהם אותי הריני מקדוש ואם לאו איני מקדוש ח"ל כי
 קדוש אני בקדושותי אני בין מקדשים אהתי ובין אינן מקדשים אהתי. אבא שאול אומר פכליא
 למלך ומה עליה להיות טהבה (נ"א מחקה) למלך: (ירושלמי יבמות פי"ג) א"ר יבן פוי למה סמך
 הכהוב פרשת עריות לפרשת קדושים למלך שכל מי שהוא פורש מן העריות נקרא קדוש כו'
 (לעיל פי"ג): בית המקדש נקרא קנן כו'. (מכילתא בשלה) ארבעה נקראו קנין. ישראל שנאמר 'עם
 זו קניית. ארץ ישראל נקראת קנין שנאמר 'הר זה קנתה ימינו. אברהם נקרא קנין שנאמר
 'ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ. החורה נקראת קנין שנאמר 'ה' קנני ראשית דדכו,
 יבאו ישראל שנקראו קנין לארץ שנקראת קנין ויבנו בהם"ק שנקרא קנין בזכות התורה שנקראת
 קנין: ארבעה נקראו נחלה, ישראל שנאמר 'יהם עכך ונחלתך. בהם"ק שנאמר 'בהר נחלתך.
 התורה שנאמר 'ומסתנה נחליאל. ארץ ישראל שנאמר 'בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה, אהר
 הקב"ה יבאו ישראל שנקראו נחלה לארץ שנקראת נחלה ויבנו בית המקדש שנקרא נחלה בזכות
 התורה שנקראת נחלה: דכתיב מכן לשבתך פעלת ה' וגו'. זה אחד מן המקראות שכסא
 של משה סבון כנגד כסא של מעלה, וכתיב 'ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו, ואומר "בנה
 בניתי בית ובו לך מכן לשבתך עולמים. חביב בהם"ק לפני המקום כשברא הקב"ה את עולכו
 לא בראו אלא בסאמר שנאמר 'ברבר ה' שמים נעשו וגו' וכשבא לבהם"ק כביכול פעולה
 לפני שנאמר 'פעלת ה'. אני להם למחריבי בהם"ק מה הם שומעים באוניהם דרי בהם"ק קרוי
 פעולה לפני ועמדו וחרבו אהו הם אמרו 'ערו ערו עד היסוד בה. לענין כן מהו אומר 'ה'
 סמרום ישאג וגו' שאוג ישאג על נודה (עד נהו השכו). 'מקדש ה' כנגד ידך חביב בהם"ק לפני המקום
 כשברא

ישראל (ולקוט שה"ר פי"ב): אגו לדודי ועלי חסוקתו. אין חסוקתו של הקב"ה אלא על ישראל שנאמר ועלי חסוקתו (שם פי"ח):
 אברהם אלהים ואהמים. כשישראל מזכירין להקב"ה מטיהם הומים עליו שנאמר ומתי המו עליו. כשהקב"ה מזכיר את ישראל מעיו הומים עליהם
 שנאמר על כן המו מעי לו (מ' תהלים פי"א): לכה ארה לי יעקב. מלך שצורר לעצמו מנה ועמד אחד ואמר גנאי עליה כלום יש לו
 סיוס ואלו נחלתו ומכלו וסוגלתו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו וסיוס לו סגולה. ולכה וועמה ישראל מלך שנטל עטרה ונתנה
 בראשו ואמר אהם עליה שאינה כלום יש לו סיוס ואלו כתיב בהם ישראל אשר כך התפאר (תנחומא בלק):
 א"ר שמעון בן לוי אין הקב"ה רוצה במי שאומר דלטוריא על ישראל דכתיב אל תראוני שאני שחרחרת וכתיב אל תלטן עבד אל אדוניו (ילקוט
 * תלכים דמו רי"ח פי"ב): א"ר אחא מצינו שכל המלמד סניגוריא על ישראל הקב"ה מרומתו בעולם שנאמר ואחימטץ בן דוק אמר אדוכה
 ואנשרה וגו' ויאמר המלך סנ והתיב כה וגו' א"ר אבא בר כהנא אה היה דוכס איתעביד איפרטוס ואי היה איפרטוס איתעביד איסטרטליטוס.
 והלא דברים ק"ו ומה אחימטץ שלא דבר על בנו של מלך לא טובה ולא רעה וכה לכל הכבוד הוה מי שהוא מלמד סניגוריא על בנו של מקום
 עאכ"ו (ילקוט שמואל פי"ח), (וע' בפ"א מ"ו בפי' והו דן לכף זכות בשם תנחומא):
 בית המקדש קנין אחד. איסי בן יוחנן משום שמואל הקטן אומר העוב"ז דומה לגלגל עינו של אהם לכן שנו זה אוקיינוס שמקיף את כל
 העולם שחור שנו זה העולם קומט שנשחור זה ירושלים פרטף שנקומט זה בית המקדש (מסכת דא"ו פי"ט):
 אהבתי אהתם אהר ה' ראו מה חיבה אהכתי אהתם מן הארץ ועד הרקיע מהלך ח"ק שנה וכן מרקיע ראשון לשני ומשני לשלישי ומשלישי
 לרביעי ומרביעי לחמישי ומחמישי לששי ומששי לשביעי ואין צריך לשער מטלפי החיות והכסא למעלה מכולן וראו כמה חבתי אהתם שהנחתי
 כולן ואמרתי להם עשו לי יריעות עוים ואבא לשכון אהלכם. אריב"ל אילו היו עו"א יודעין מה היו המשכן ובהם"ק יספן להם קסטרויות היו
 מקיפין אותן כדי לשמרו שהיה יפה להם יותר מישראל שכן שלמה סדר תפלתו וגם אל הנכרו אשר לא מעמך ישראל וכתיב ועשית ככל אשר
 יקרא אליך הנכרו אבל כשהוא בא אל ישראל מה כתיב ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו אה הוא ראוי לו תן לו ואם לאו לא תתן
 לו ולא תאמר בהם"ק אלה אלוני ישראל לא היה מטר יורד ולא השמש זורחת שזכותן הקב"ה מרווח בעולמו ולעו"א רואין לישראל היאך
 הקב"ה עמה וכן באין להדבק להם שנאמר בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים וגו' (תנחומא תרומה ובמד"ר פי"א):
 כל אותן אלפים שנפלו בימי דוד שנאמר ויתן ה' דבר בישראל וגו' לא נפלו אלא שלא תבשו בנין בהם"ק והלא דברים ק"ו ומה אהם אלו שלא נבנה
 בימיהם ולא חרב בימיהם כך נעשה להם ונעשו על שלא תבשו בנין בהם"ק אה שחרב בימינו ויהי בימינו ואין אה מתחבלין ולא מתקטן
 רחמים עאכ"ו. לטובך התקינו חסידים הראשונים שיהיו ישראל מתחבלין שלש תפלות בכל יום ויום אהה השב שכינתך לציון וסדר עבודה לירושלים
 ותקט זונה ירושלים זרכה בפני עמה נחפלה וזכרכת המזון בצווי משה רבינו (מדרש תהלים פי"ו):
 כל חכם מישראל שמחלחח על כבודו של הקב"ה כו' ומצפה על כבוד ירושלים ועל בהם"ק כו' (לעיל ריש הפרק):
 חגי רש"י אומר בג"ד מאסו ישראל בימי רחבעם, נחלכות שמים ונחלכות בית דוד ובנין בהם"ק ה"ד ויען איש ישראל וגו' ויאמרו אין לנו חלק
 בדוד ונחלכות שמים ולא נחלה בכך ישי ונחלכות בית דוד איש לאהלו ישראל ולא לבהם"ק א"ת לאהלו אלא לאהלו. א"ר סימון בר
 מנשיא אין ישראל רואין סימן גאולה לעולם עד שיחזרו וינקשו שלשן ה"ד ואמר ישובו בני ישראל וינקשו את ה' אלהיכם ונחלכות שמים ואת
 דוד מלכם זה מלכות בית דוד ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש (מדרש שמואל):

א"ר
 תורה אור ו יתקרא יא : ח פולא ס : פ ויקרא ית : י שם ית : ל שמוס טו : מ סכלים עת : ג נחלשים טו : ס מבלי ח : ע דמים ט : ס שמוס פו :
 ז המזני כלא : ק דמים ד : ר חנקוס א : ש מ"א ח : ת סכלים יט : א שמוס עו : ב סכלים קתח : ג ירשים כס : ד שמוס עו :

א"ר שחולל בר נחמני עד שלא חרב בהמ"ק היתה השכינה נקיפה כהיכל שנחמר ה' כהיכל קדשו משחרב בית המקדש כ' בשמים כסאו סלק שכינתו בשמים. א"ר אלעזר בן סדס בן חרב בן לא חרב איט וו מחקומו שנחמר וכו' עינו ולני שם כל יומים. וכס"א וענוי מהר קדשו סלה שאפילו הר הרי הוא בקדושתו. א"ר אחא לעולם אין השכינה וזה תכונת מערכי של בהמ"ק שנחמר כנה זה עומד אחר כחלט (ולקוט מלכים רמז קצ"ה):

וקרי ליה יום כלידתו בראשית: היכל שכל הכמים ט"ו. דריש למי ולשמי לטון פריש: עד כדון. עד השתח לא שמענו אלא ככמים לריך לפסס לשם. כבודכם מנין: פרו למעלה. השכינה למעלה והשגחתו למטה: שומרים. מלאכים: מאי אמרי. הק' שומרים: מעיקרם. קודם חורבן מאי הווי אמרי כי כהר ה' בלון וגו' אף לע"ל פחדים המלאכים להיות שומרים ואמר כי כהר וגו': מתני' יא כל מה שברא טו'. שלא חאמר שכל שאר המלאכים שאינם מהחמשה קמים ונכלאו בדרך פקרה בלא שום חכמה ע"ז קאמר שהכל נברא לכבודו רק עאלו החמשה חביבין ביותר: שאלמר כל הקרא בשמי ולכבודי וגו'. ר"ל כל הארבע עלמות האילנות נבראו יחד עם עמי, כנגד עולם האילנות אשר הוא לנו שמועין של הקב"ה חומר כל הקרא בשמי ולכבודי. נבראו עולם הנבואה. יצרתו עולם היצירה. אף עשיפו עולם העשים: ואמר ה' ימלך לעולם ועד. ר"ל הא מניח בשאר העולמות שלא נבראו אלא לכבודו לפי שכלם טמנים כבוד לשמו. אצל בעולם העשיה אשר ראונו כי נברא יד הס"א ויצר לב האנשים רש להכשים את בראש. לזה חומר כי לעתיד ה' ימלך לעולם ועד אז יהיה כל העולם קוראים בשם ה' והאלילים כליל יחלף ואל ימלא כל הארץ כבודו: גמ'

כשברא את עולמו לא בראו אלא בידו אחת שנאמר 'אף ירי יסדה ארץ, וכשברא בהמ"ק כביכול בשתי ידיו שנאמר מקדש ה' כוננו ידך: (ירושלמי ברכות ס"ד) א"ר יהושע בן לוי הוא ההיכל לפני ולפנים היכל שכל הפנים פונים לו עד כדון בבנינו בחרבנו סנין א"ר אבין בניו להלפיות תל שכל הפיות מתפללין עליו. בברכה בונה ירושלים. בתפלה אלהי רוד ובונה ירושלים. בק"ש פורש סובת שלום עלינו ועל עמו יש-אל ועל ירושלים. בחוב אחר אומר 'אלך אשובה אל מקומי וכתוב אחר אומר 'זהו עיני ולבי שם כל הימים הא כיצד פניו למעלה ועיניו ולבו למטה: (ברכות סג) א"ר ביבי אריב"ל כל הרוקק בבר הבית בזמן הזה כאילו רוקק בבית עני שנאמר 'זהו עיני ולבי שם כל הימים: (מנחות טו) כתוב 'על תוספתוך ירושלים הזקדתי שומרים כל הזמן וכל הלילה חסיד לא יחשו המזכירים את ה' אל דמי לכם. מאי אמרי אמר רבא בר רב שילא 'אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מוגד. רב נחמן בר יצחק אמר 'בונה ירושלים ה' נרתו ישראל יכנס, ומעיקרא מאי הווי אמרו אמר רבא בר רב שילא 'כי בחר ה' בציון אזה למושבו לו: (מנחות כלה) מה שמים וארץ עתידים להתחרש אף ישראל עתידין לה זחרש שנאמר 'כי כאשר השמים החרשים והארץ החרשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמד ורעכם ושמכם. במאי בוכותו של אברהם ובוכות התורה, והזכר בבית המקדש:

מתני' יא כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו שנאמר 'כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו אף עשיתיו ואומר 'ה' ימלך לעולם ועד: (בבא מציעא דריז עקיבא) אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע ידע אני בעצמי שאתה אלוה לכל באי עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. וכל אשר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפילין וליקוד לך ולהשתחוות לך. לא בראת עינים אלא לראות כבודך, לא בראת אונים אלא לשמוע כבודך כו' (ע"פ): (ה"ה) א"ר עקיבא א"ל"ף מה א"ל"ף אפתח לשון פה ופה לשון אפתח אמר הקב"ה אפתח לשון של כל בני בור' כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום ומסליכין אותי בכל ארבע רוחות העולם שאלמלא שירה חסרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתיו את עולמי, ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה חסרה שנאמר 'הוד והדר לפניו עז ותפארת בסקדשו הוד והדר לפניו בשנים ועז ותפארת בסקדשו בארץ, 'כסה שמים הוד ותהלתו מלאה הארץ. ומנין שברא הקב"ה את השמים לענין שירה שנאמר 'השמים מספרים כבוד אל, ומנין ששמים שברא הקב"ה את הארץ ומידות שמעט צבי לצדיק ואין צדיק אלא הקב"ה שנאמר קצריק ה' בכל דרכיו, ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה שנאמר 'ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים וגו' יהללו את שם ה' פי נשגב שמו לברו. ומנין שכל סדרי בראשת אומים שירה שנאמר 'ממורת שמש עד מבואו וגו'. ומנין שאף אדם וצאשן פתח פיו בשירה שנאמר 'שוב לתודות לה' וגו' טוב לתודות לה' בארץ בתוך בני אדם, ולומר לשמך עליון כשמי מרום בתוך מלאכי השרת: (שמות רנה ע"ג) 'כל פעל ה' למעננו אתה מוצא שכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית לא ברא אלא לכבודו ולעשות בהם רצונו. ביום הראשון ברא שמים וארץ אף הם לכבודו בראם שנאמר 'כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואמר השמים מספרים כבוד אל, וכן האור שברא לכבודו הוא דכתיב 'עופה אור בשלמה. מה נברא ביום שני רקיע לכבודו בראו שיצמדו שם המלאכים והיו מקלסין אותו שנאמר 'הללוהו ברקיע עזו. מה ברא ביום שלישי דשאים ואילנות ומצינו שהדשאים מקלסין להקב"ה שנאמר 'יתרועעו אף ישירו. ומנין אף האילנות שנאמר 'אז ירננו כל עצי יער לפני ה'. אתה מוצא שצוה הקב"ה מן האילנות לעשות מהן מצות, בפ"ה ארומה צוה להשליך בשרפתה עץ ארז ואזוב והזאת מי נדה צוה לעשות באזוב ופחדת הסצורע בעץ ארז ובאזוב וכן במצרים שנאמר 'ולקחתם אגדת אזוב, וכן ברא המים ביום שלישי שכנסן מעל הארץ ומשם קלסו עולה שנאמר מקולות מים רבים וגו', מה נברא ביום רביעי מאורות לכבודו בראם שנאמר הללוהו שמש וירח. ביום ה' ברא עופות לכבודו להקריב מהם קרבן שנאמר 'ואם מן העוף עולה קרבנו, מה נברא ביום ו' בהמות לכבודו וצוה להקריב מהם קרבן שנאמר 'אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן בהמה וגו' וברא בו אדם לכבודו שנאמר 'הללו את ה' מן הארץ הנינים וגו' הוי כל פעל ה' למענהו: (ספרי האזינו) מנין אמה אומר שלא ירדו אבותינו למצרים אלא כדי שיעשה נסים ונבואות בשביל לקדש שמו הגדול בעולם שנאמר 'יהי בימים הרבים ההם וגו' וישמע אלהים את נאקתם, ואמר 'כי שם ה' אקרא וגו' ומנין שלא הביא המקום פורענות עשר מכות על פרעה ועל מצרים אלא על שלא קדשו את שמו הגדול בעולם בתחלת הענין הוא אומר 'כי ה' אשר אשמע בקולו ובטוף אמר 'ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. מנין שלא עשה המקם נסים ונבואות לאבותינו על הים ועל הירדן ועל נחלי ארנת אלא בשביל לקדש שמו בעולם שנאמר 'יהי כשמוע כל המלכים אשר בעבר הירדן ימה וגו', וכן רחב אמרה לשלוחי יהושע 'כי שמענו את אשר הוטיט ה' את מי ים סוף מפניכם תלמוד לומר 'כי שם ה' אקרא. ומנין שלא ירד דניאל לגוב אריות אלא

הנדה אור ה ישיה מח : ו סופע ט : ז מלכים א ס : ח ישיהו סג : ט ספליס קב : י עס קמו : כ טס קלב : ל ישיהו טו : מ טס טז : נ שמוט טז : כ הכנים כס : ע חנקוק ג : פ ככלים יט : צ ישיהו כד : ק ספליס קזע : ר טס קמו : ש טס קמו : ת עס לב : א משלי טו : ב ישיהו טו : ג ספליס קד : ד טס קמו : ו עמות יט : ז ויקרא א : ח טס : י ספליס קמע : כ טסוט ב : ל דכלים לב : מ שמוט ח : נ טס ט : ס יכופע ט : ע טס : פ דכנים לב :

א ע"י (קדושין ח) כל שלא חם על כבוד קונו רתוי לו בלא כל לעולם מאי באר רב יוסף חמר זס כעובר ענידס כסטר. וזו' מהרש"א כמ"ס כל מה שברא הקב"ה לכבודו נברא כו' נמלא כל שלא חם על כבוד קונו רתוי לו בלא כל לעולם מאי באר רב יוסף חמר זס כעובר ענידס כסטר. וזו' מהרש"א כמ"ס כל מה שברא הקב"ה וזו' (יומא לה) כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו. ושי' (ברכות נג) לא נכלאו רפשים בעולם כו' שנאמר וכלהים טבס בירללו מלפסו. ושי' (שבת ט) רחוק אדם מן ידו ורגליו כשניל כבוד קוט :

שנו חבמים

פרק ששי

אבות

כב 43

נמי יצאו כל עובדי סבל . משמע מן עמדותם לנחמיה מחמת חלייה עמנו
 מינישו אותן : ישתחו לו וגו' . מנחה כפי שפירושו דרש וספמט לעמוד :
 הסוד והמטיב . שאין מה שמועה רעה : **מתני'** יב לזכות אם ישראל . כדי
 שיהיו מקבלין שכר לפי שמועת מן העבירים : לפיכך כרנה להם מטעם . שלא
 היה לרך לזות כמה מנוס וכמה חזכות על
 סקלים ודממים ונלטה שאין לך חדם שאינו
 קן ככס חלף כדי שיקבלו שכר על שפירושים
 מהם : **גמ'** רמיה מנוס טעם . דכל חכר
 ולאמר למפר לו טעם מנוס : טעם מנוס ל"ח .
 שחסיים עליו בכל יום ויום שלא לעמוד :
 ממי טעם צרי"ח . היינו דכתיב תורה לט
 לו טעם : טעם ממי כגנורה . כדי מרי"ג
 מנוס : מה כגנורה שמטעם . שנלמד חמם
 דבר חלבים טעים ו' טעמיו : וטעמן על
 י"ח . שגהלה היו דיקים והיו יכולין לקבל
 פול מנוס הרבה אבל דורות האחרונים לא היו
 לדיקם כל כך ולא נזו לשמו כולם אין לך
 חדם שחכם וכן דוד והעמיתו וכו' כדי שיזכו
 אם קיימו י"ח מנוס הללו וכן כל טעם הדורות
 שלמטעם כוללן ומחמטין*) : דרכי מפרח .
 מפורם לעיל ס"ח ס"ג נמי' ועל סלמח ע"פ
 נר"ט : לא רגל על נפוס . ע"ט : וחלפה לא
 סח על קדונו . לא סכל תרעס קדונו : נבזה
 נמינו

כי אחרתי עולם חסד יצנה . משל לתכ העולם דומה וכבודו של הקב"ה
 לחלך טביו לו אורות תלחות כל עוב וזמר על מה חלו חונמים לוקח
 אני עבדים וחלילי וזשקן וכן מקלסין אותי כך היה העולם תבו וכו
 עמד זכרה חת העולם זכרה
 אלא כדי שיעשה לו המקום נמים ונבורות בשביל
 לקדש שמו בעולם שנאמר כי שם ה' אקרא . ואומר
 קמן קדמי שים מעם די בכל שלפן סלטהי לרוח
 ועין ודחלין מן קדם אלהיה די רניאל . ומנן אתה אומר
 שלא ירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אלא
 כדי שיעשה להם נמים ונבורות בשביל לקדש שמו
 בעולם שנאמר יאתיא ותטהי די עבד עמי אלהא
 עילאה שפר קדמי להחיה אהווי כמה רברבן
 ותטהיה כמה תקיפין : (מח"ס כס"ה) לא נהנה התורה
 אלא על מנת לקדש שמו הגדול בו' (לפיל פ"ה) :
 (מכילתא בשלה) ר' שמעון בן אלעזר אומר כשישראל עושין
 רצונו של מקום מתגדל שמו בעולם שנאמר יוהי
 כשמוע כל מלכי האמורי וגו' . וכן רתב הזנה אמרה
 ה"כי שמענו את אשר הוביש ה' וגו' ונשמע וימם לבבנו .
 ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום שמו מתחלל
 בעולם שנאמר ייבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו
 את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו
 ואחמול על שם קדשי אשר תללחו וגו' לכן אמר לבית
 ישראל כה אמר ה' אלהים לא למענכם אני עושה וגו'
 וקדשתי את שמי הגדול : ואומר ה' ימלוך לעולם ועד .
 ומלוך לעולם ועד אימתי תבנה בשני ידך ה' ימלוך
 וגו' משל למה הרבר רמה ללפנים שנבנה של מלך והררבו ובזו ודרו בנו של מלך
 לאתר זמן ישב עליהם המלך ברין תפס מרם צלב מרם ושב ללמפרין שלו ואמר כך
 נתודע מלכותו בעולם לבך נאמר מקדש ה' כוננו ידך ה' ימלוך לעולם ועד . רבי יוחי אומר
 אילו אמרו ישראל על דים ה' מלך עלם ועד לא דיתה אומה שולמת בהם לעולם אלא
 אמרו ה' ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא : (ספיקא דקור) ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא
 כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם כביטל באילו כנף מכה את המנים אבר ודעו
 של עמלק ניטלה הכנף שנאמר ולא יכנף עוד מדין : רבי לוי בשם רבי חמא בר הגנא
 כל זמן שזרע של עמלק קיים בעולם לא השם שלם ולא הבסא שלם שנאמר כי יד על כס
 יה מלחמה לה' בעמלק , אבר ודעו מן העולם השם שלם ס"ט האויב חסו חרבות לנצח
 וערים נחשת אבר זכרם המה מה כתיב בתורה וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו : (יתומי ע"ז ס"ד) רב נחמן בשלד מנא עתידה ע"א
 להיות באה ורוקפת בפני עבריה ומביישהן ובמלה מן העולם ומ"ט ייבשו כל עוברי פסל , רב נחמן בשלד מנא עתידה ע"א להיות באה
 וכורעת לפני הקב"ה ובמלה מן העולם ומ"ט ישתחו לו כל אלהים : (ספיקא) ה' למלך על כל הארץ ביזם והוא יהיה ה' אתר
 אמו עד האידנא לאו אתר הוא א"ר אתר בר תנינא . לא כהנה"ו העוה"ו וע"ה"ו על שפועות פוכות אומר הטוב והמטיב ועל שפועות
 רעות א"ר ברוך דין האמת , אבל לעוה"ב כולו הטוב והמטיב . ושמו אתר . אמו עד האידנא לאו שמו אתר הוא א"ר נחמן בר יצחק
 לא כהנה"ו העוה"ב העוה"ו נכתב ביחוד הוא ונקרא ביחוד ה' א :

מתני' יב רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר ה' חפץ למען צדק
 וגדל תורה ויאריך : (ספר חסדיו) (ספר חסדיו) אין לך כל דבר ודבר שאין בו מצוה לסמוך , פירוח יש בוק מצות הרבה
 הרומות ומעשרות חלה ובבורים הלקט והשכחה והפאה . שערי בתים ושערי שיינות וכתבתם על פוזות ביתך וכשעריך . כעדים לא תלבש
 שעמט . מלית צדילים תעשה לך . בהמה שהודה לכל הבור אשר יולד וגו' . בהמה פסאת פמפר תפדה בשעה : היה ועוף איש
 איש סבית ישראל אשר יצוד יצוד חיה וגו' וכמה בעפר . ושאר בהמה ודעה שלא פרט הכתוב שם עשאו כלל שלא יהו מוצרס מצות
 שנאמר אך כל הרים אשר יררם איש לה' וגו' : (מכילתא פ' פלה) אור ורוע לצדיק ולישרי לב שמחה , ואומר ה' חפץ למען צדק יגדיל
 תודה ויאריך . ורע הקב"ה את התורה ואת המצות לישראל להגדילם חיי העולם הבא . לא הניח דבר בעולם שלא נתן בו מצוה
 לישראל . יצא לדרוש לא תחדש בשור ובחמור . לרוע קלא תורע כרמך כלאים . לקצור וכי תקצור קצירך בשורך . לאפות ראשית
 עייסותיכם חלה תרימו . שחם ינותן לכהן הדרוע . קן צפור ישלח הקן . היה ועוף יושקך את דמו וכמה בעפר . נפע ישרלתם
 שילתו . קבר את המת ולא תחנודו . מגלה שער ילא תקיפו פאת ראשכם . בנה בית יתעשה מעקה וכתבתם על פוזות . נתכסה
 במלית יועשו להם ציצית : (מ' סדפא) לכל היגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות . ללב ולא תתווד אתרי
 לבבכם . לעינים ואורי עיניכם . לאונים לא חשא שמע שוא . לפה לא תאכל כל תועבה . ללשון לא תשא את שם וגו' . ללא חשבשו ולא
 השקרו ולא הענה . לזדים אל השת ידך עם רשע . לעונה לא תנאף . לגולך לא תלכו אתרי אלהים אתרים . הרי לא תעשה .
 ומה לעשות . לפה למפר . ללב יושפתם את דברי אלה על לבבכם . לעינים לא תשבת את אשר ראו עיניך . לאונים ישמע ישראל את
 התקים . ללשון ושננתם לבניך . לזדים יפתח תפתח את ידך . לעונה והאתם פרו ודבו . לרגלים יבבל והרך אשר צה ה' אלוהים אתכם
 תלכו . לפיכך נתנה ברית מילה בעירזה שתהא יראת המקום מונעת לעשות החמא : (ספר חסדיו) אימי בן עקיבא אומר כשהמקום סודש מצוה
 לישראל הוא מסיף להם קדושה : (ספיקא) דרש ר' שמלאי תרי"ג מצוה נאמרו למשה בסני שם"ה לאין כמנן ימות הדיח רמ"ח מצות עשה
 כנגד אבריו של אדם א"ר המנגנא מאי קראה לתורה צוה לט משה חזרה כגימטריא תרי"א היין אנכי ולא יהיה לך ספי הגבורה שמענוס . בא
 דוד והעפית על י"א . דכתיב ימורה לזה ה' מי יגור באהלך מי ישכן בהך קדשך הלך תמים ומועל צדק ודובר אמת בלבבו . הלך תמים
 זה אברהם דכתיב ביה יהתהלך לפני וזה תמים , ומועל צדק כגן אבא חלקיה , דובר אמת בלבבו כגן רב ספרא , לא רגל על לשונה ויעקב
 אבינו דכתיב יאולי ימושי אבי , לא עשה לדעה רעה שלא יוד לאומנות חברו , ודפרה לא נשא על קרובו זה המקריב את קרובו , נבזה
 בעצו

תורה אור ק דטלן ו : ר טט : ש יכנסט ט : ה טט : א תוקאל ט : ב טכליט י : ג טמוס טו : ד טטטס ט : ה טט ט : ו טטט : ז וטטט יד :
 ח יטטט טכ : ט דמיס יא : י טט טכ : כ טטט : ל טט טו : מ טטוט לר : נ ויקאל ח : ס טט טו : ז יטטטס טכ : ח יטטטס טכ : ט דמיס טכ :
 ק טט : ט כמדנר טו : ה דמיס יח : א טט טכ : ב ויקאל ח : ג טטטס : ד ויקאל ח : ה ויקאל יט : ו טטט : ז דמיס יח : ח טטט : ט טטט :
 פ דמיס ו : כ טט יד : ל טט יא : מ ויקאל יט : נ דמיס ו : ס טטוט טכ : ז דמיס ו : ח טטט : ט טטט : פ טטט : י דמיס ו : י טטט :
 ח טט טו : א טכליט ט : ב דמיס ו : ג טטט : ד טטטט טו : ה טכליט ח : ו טטט ט :

*) מנוס לשון נכבדות מדי , קטעה טעם על דברי רש"י וצ"ל , ומדע"ס וצ"ל מנוס טע , וכן ככל סעקס וצ"ל , ופי' אין דמיס כמנטוס , פ"ט : הכוללים

פרוסה לתוך פיו עד שמושה עשר חנות, כיצד ינא לחרוש הוא מקיים לא תחרוש בשור ובחמור. בא לזרוע לא תורע כרמך כלאים. בא לקצור מקיים לקט שכחה ופאה. בא לדוש מקיים לא תחסום שור בדושו. בעמידה כרי מקיים חרות ומעשר ראשון ומעשר שני. בא לאסותה מקיים חנות חלה כרי עשר חנות כה"ד מי חנה ט' עמר יעקב (ילקוט בלק):

בעיניו נמאם. אמתאם להקב"ה רחם הוא בעיניו של אדם זה חזקוהו לזכות. כיה בעיניו חבו נמאם בע"ז: שגרוו במטה של חבלים. גמרה סיה ולא קרה: וחטילו לכרי. כדי שלא ימסך ויבא לטוים לישראל בדבים: ושוחד על נקי לא לקח. וחטילו שומד שהיה רשאי ליקח: כגון ר"י בר"י. שהיה אריסו מביא לו משלו קודם זמנו ולא רלה ליקח כדי להיות

דין: כגנע מעסקות. שלא רלה ליקול לעגמו רחשית הגז עכביה לו אדם אחד עכיה בא לדון למי חט"ג דהיה כהן ר"י בן אלישע משום דמתי כחלו עסק לכסן שהיה רגיל זה לטן לו מהגוסיו: אוסס אס. חזנו סתומה בדבר זה שלא ישמע מה דבר נמפי ומחיק היינו דמים לפון שחיקה: כגון ר"א בר"ש. בהסוכר אה הסופלים דנטק רחשח מחודניה וחיתחו לחסיהו בהלמח ומסר שמעיה בזלמח דחד מדבק גלח מחחי כדמבעי לי חלמח כהיו היה רגיל לדקדק בכך ולספק הקסד הקב"ה על אוהו סעס שלא מיה: זהו הולמח המס והכנסה כלה. דכתיב בכו לכם סוב ללכת אל גים סכל מלכת אל. גים פססה: בא ישעיה בן חמוץ. כל עשה סיו הדוחח מסמעסין: ולדיק בחמוטו יחיה. שהוא האחד סיומר סולל לכל בר ישראל כל עה וסיה האמונה שהוא אחי מעסין ולא יחיה לך מלאחין, ופ"ז רמז דוד כל מטסק חמונה ר"ל סכל סמטח מללים במטה הרחשונה שהיה האמונה שמעטו מסי כגטרס וכמו שהעמידה הנפקק פלמר ולדיק בחמוטו יחיה. (רש"י):

הוא סרוסס ישכך סצרות סלעים משגבו לחמו נתן שלש שנאמר יהגיד לך אדם מה טוב ומה ה' רורש כסך כי אם עשות משפט ואהבת הסב והצנע לכת עם אלהיך. עשות משפט זה הדין ואהבת הסב זה נמילות חסדים והצנע לכת זו הכנסת כלה והוצאת המת, והלא דברים ק"ז ומה דברים שאין דרכן לעשות בצנעה אמרה הורה והצנע לכת. דברים שדרכן לעשות בצנעה על אחת כמה וכמה. חור ישעיה והעמידן על שתיים שנאמר לכה את ה' שטרו משפט ועשו צדקה. בא עמוס והעמידן על ארצו כה וצדיק באמונתו יחיה:

רבי לוי פתח. והיינו קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אחכם מן העמים לפנות לי. א"ל לוי כל מעשיכם של ישראל משוין מעובדי אלילים בחרישתן בזריעתן בקצירתן ובטימוחן ובדישתן כגרינין וביקביכן כמנין ונחשנוק. בחרישתן לא תחרוש בשור ובחמור, בזריעתן לא תורע כלאים, בקצירתן ולקט קצירך לא תלקט, בעמורן ושכחת עומר בשדה, בדישתן לא תחסום שור בדושו, כגרינין וביקביכן הענין חשניק לו מלאכך ומגרנך ומיקנך, כמנין ונחשנוק שהם מונין לחמה וישראל ללגנה כה"ד חדש הזה לכם (ילקוט ט' בא ברוח ק"ג):

פתחי לי אחותי. רב יוסף אמר אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיכו עגלות וקרניות נכנסות בו. ר' תנחומא ר' יודן ור' לוי אמרי כתיב כרפו ודעו כי אנכי אלכים וגו' אמר הקב"ה לישראל כרפו מחטשיכם הרעים ועשו תשובה כהרף עין ודעו כי אנכי אלכים. ר' לוי אמר חילו סיו ישראל עושין תשובה אפילו יוס אחד מיד סיו כגאלין ומיד בן דוד בא, מה סעס כי הוא אלכינו ואנחנו עס מרעיתו ולכן ידו כיוס אס בקולו תשמעו (שהש"ר פ"ח ט"ב):

הורה אור: ויקרא ים: ה' ישעיה לג: כ מייס ו: ל ישעיה נו: ס עמוס ס: ג סבין ס:

תם ונשלם

